
הישגי תלמידים יוצאי אתיופיה ועמדותיהם

בראי מבחני המיצ"ב

תמונה רב-שנתית תשס"ח - תשע"ח

מאי 2019 ♦ ניסן תשע"ט

ראמ"ה: מדידה בשירות הלמידה

בית אבגד, ז'בוטינסקי 5, רמת גן, 5252006 • טל': 03-5205555, פקס: 03-5205509
דוא"ל: rama@education.gov.il אתר: <http://rama.education.gov.il>

עורכי המחקר:

ד"ר יוסי מחלון, מנהל תחום עיבוד מחקרים, ראמ"ה

גב' חגית (גיגי) שמואלי, חוקרת כמותית

גב' נורית ליפשוט, מנהלת אגף א' סטטיסטיקה, מחקר ופיתוח, ראמ"ה

תוכן עניינים

1.....	תקציר
4.....	רקע
4.....	נתונים דמוגרפיים כלליים
4.....	קשיי קליטה של עולים ושל תלמידים עולים
5.....	פערים בתחום החינוך בין תלמידים עולים מאתיופיה לתלמידים ילידי ישראל
7.....	מערכת מבחני המיצ"ב
8.....	מטרות המחקר
9.....	אוכלוסיית המחקר
10.....	ממצאים
10.....	נתונים דמוגרפיים
10.....	התפלגות התלמידים בבתי-הספר דוברי עברית, לפי סוג פיקוח, סטטוס עלייה ושנת לימודים
12.....	הישגי תלמידים יוצאי אתיופיה במערכת מבחני המיצ"ב
12.....	שכבת כיתה ה'
14.....	שכבת כיתה ח'
18.....	הישגי תלמידים יוצאי אתיופיה במערכת מבחני המיצ"ב, לפי מאפיינים דמוגרפיים וחברתיים
18.....	הישגים לפי מגדר
22.....	הישגים לפי סוג פיקוח
26.....	הישגים לפי סטטוס עלייה
29.....	עמדות תלמידים יוצאי אתיופיה כלפי המקצועות השונים
29.....	שכבת כיתה ה'
31.....	שכבת כיתה ח'
34.....	סיכום
34.....	שכבת כיתה ה'
35.....	שכבת כיתה ח'
36.....	בראייה כוללת
38.....	נספחים
38.....	נספח מספר 1 – נתוני שכיחות ואחוז אוכלוסיות התלמידים בשנת תשע"ח
39.....	נספח מספר 2 – תוצאות מבחני המיצ"ב לתלמידי כיתות ה' – השוואה רב-שנתית
40.....	נספח מספר 3 – תוצאות מבחני המיצ"ב לתלמידי כיתות ח' – השוואה רב-שנתית

תרשימים

- תרשים 1: התפלגות כלל התלמידים בבתי-ספר דוברי עברית, לפי סוג פיקוח, סטטוס עלייה ושנת ללימודים (כיתות א'-י"ד) *..... 11
- תרשים 2: הישגי תלמידים דוברי עברית בכיתות ה', לפי מוצא ורקע חברתי-כלכלי 14
- תרשים 3: הישגי תלמידים דוברי עברית בכיתות ח', לפי מוצא ורקע חברתי-כלכלי 17
- תרשים 4: הישגים דו-שנתיים של תלמידים דוברי עברית בכיתות ה', לפי מוצא ומגדר 19
- תרשים 5: הישגים דו-שנתיים של תלמידים דוברי עברית בכיתות ח', לפי מוצא ומגדר 21
- תרשים 6: הישגים דו-שנתיים של תלמידים דוברי עברית בכיתות ה', לפי מוצא וסוג פיקוח 23
- תרשים 7: הישגים דו-שנתיים של תלמידים דוברי עברית בכיתות ח', לפי מוצא וסוג פיקוח 25
- תרשים 8: הישגים דו-שנתיים של תלמידים דוברי עברית בכיתות ה', לפי מוצא וסטטוס עלייה 27
- תרשים 9: הישגים דו-שנתיים של תלמידים דוברי עברית בכיתות ח', לפי מוצא וסטטוס עלייה 28
- תרשים 10: עמדות כלפי מקצועות המיצ"ב בקרב תלמידי כיתות ה', לפי מוצא ורקע חברתי-כלכלי 30
- תרשים 11: עמדות כלפי מקצועות המיצ"ב בקרב תלמידי כיתות ח', לפי מוצא ורקע חברתי-כלכלי 33

לוחות נספחים

- לוח נ1.1: שכיחות (בערכים מוחלטים ויחסיים של) אוכלוסיות התלמידים בכיתות א'-י"ד בשנת תשע"ח – לפי מוצא, סטטוס עלייה וסוג פיקוח 38
- לוח נ1.2: שכיחות (בערכים מוחלטים ויחסיים של) אוכלוסיות התלמידים בכיתות א'-ו' ובכיתות ז'-י"ד בשנת תשע"ח – לפי מוצא, סטטוס עלייה, סוג פיקוח ושלב גיל 38
- לוח נ2.1: תוצאות מבחני המיצ"ב לתלמידי כיתה ה' בעברית – השוואה רב-שנתית 39
- לוח נ3.1: תוצאות מבחני המיצ"ב לתלמידי כיתה ח' באנגלית, בעברית, במתמטיקה ובמדע וטכנולוגיה – השוואה רב-שנתית 40

בדוח זה מוצגים הישגי התלמידים יוצאי אתיופיה במבחני המיצ"ב ועמדותיהם כלפי לימודי המקצועות בשנים תשס"ח-תשע"ח בהשוואה לכלל התלמידים בבתי-ספר דוברי עברית ולאלו מרקע חברתי-כלכלי נמוך, תוך התמקדות בפערים ביניהם. ככלל, הממצאים לגבי ההישגים במקצועות ההיבחנות במיצ"ב (עברית, מתמטיקה, אנגלית, מדע וטכנולוגיה) והעמדות כלפי מקצועות אלו בשנת תשע"ח מוצגים בחלוקה על פי שכבת כיתה (ה' ו-ח'). ברם, כיוון שבשנת תשע"ח נתוני המבחנים במתמטיקה ובאנגלית לכיתות ה' אינם עומדים בכללי האיכות והתוקף הנדרשים, הרי שהדוח הנוכחי מציג בעבור שכבת ה' את נתוני המבחן בעברית בלבד. תלמידים יוצאי אתיופיה הוגדרו בדוח זה תלמידים שנולדו באתיופיה (עולים) או שנולדו בישראל ולפחות אחד מהוריהם נולד באתיופיה (בני עולים).

אלה עיקרי הממצאים העולים מדוח זה:

דמוגרפיה

- כמעט מחצית (43%) מהתלמידים יוצאי אתיופיה לומדים בבתי-ספר שבפיקוח הממלכתי-דתי (להלן ממ"ד), לעומת כחמישית בלבד (18%) מכלל התלמידים דוברי העברית. בפילוח על פי סטטוס עלייה נמצא כי כמעט שני שלישים (61%) מן העולים מאתיופיה לומדים בבתי-ספר בפיקוח ממ"ד לעומת כשליש (36%) מבין בני העולים. לאורך השנים ישנה מגמה עקבית של ירידה בשיעור התלמידים יוצאי אתיופיה, עולים ובני עולים כאחד, הלומדים בבתי-ספר בפיקוח הממ"ד, לצד עלייה בשיעור אלו הלומדים בבתי-ספר בפיקוח הממלכתי והחרדי.

הישגי תלמידים

- **ביחס לשנה קודמת תשע"ז**, הרי שבתשע"ח חל שיפור בהישגי תלמידי יוצאי אתיופיה במבחן בשפת אם עברית לכיתות ה' (ב-8 נקודות) ובמבחנים בעברית (ב-14 נקודות) ובמתמטיקה לכיתות ח' (ב-16 נקודות). לשם השוואה, בהישגי כלל התלמידים דוברי העברית נרשמה יציבות במבחן בעברית לכיתות ה', ועליות מתונות יותר במבחנים לכיתות ח' (של 7 נקודות ו-9 נקודות בהתאמה). לעומת זאת, במבחן באנגלית לכיתות ח' נרשמה יציבות בהישגי תלמידי יוצאי אתיופיה, ואילו במבחן במדעים לכיתות ח' נרשמה ירידה קלה בהישגיהם (של 7 נקודות), כל זאת בדומה למגמות שנרשמו בקרב כלל התלמידים דוברי העברית.
- בשתי שכבות הכיתה שנבדקו, **בין השנים תשס"ח ותשע"ח** חל שיפור בהישגי תלמידי יוצאי אתיופיה בכל מקצועות המיצ"ב. לצד זאת, בכל השנים נרשמו **פערי הישגים בין כלל התלמידים דוברי העברית ובין תלמידים יוצאי אתיופיה**.
- **בשכבת כיתה ה'**, לאורך השנים ניכר שיפור של כ-105 נקודות בהישגי תלמידים יוצאי אתיופיה, ובעקבותיו צמצום ניכר (בכ-60 נקודות) בפער מהישגי כלל התלמידים דוברי העברית (ההישגיהם עלו ב-45 נקודות לאורך התקופה). אם כן, מדובר בצמצום רצוי בפערים שנבע מעליות חדות יותר בהישגי תלמידים יוצאי אתיופיה בהשוואה לעליות בהישגי כלל התלמידים דוברי העברית. מגמת הצמצום הזו נרשמה בעיקר עד תש"ע, ולאחריה נרשמו תנודתיות (עד תשע"ג), יציבות (עד תשע"ה) ושוב צמצום (עד תשע"ח). פער ההישגים בין יוצאי אתיופיה לכלל דוברי העברית במקצוע העברית עומד על כ-35 נקודות בתשע"ח, לעומת פער של 95 נקודות בתשס"ח.

- **בשכבת כיתה ח'**, לאורך השנים ניכר שיפור בהישגי תלמידים יוצאי אתיופיה, בעיקר בשפת-אם עברית (ב-105 נקודות), ובמידה פחותה מכך במדע וטכנולוגיה (70 נקודות), באנגלית (44 נקודות) ובמתמטיקה (כ-30 נקודות). פערי ההישגים בין כלל התלמידים דוברי העברית ובין תלמידים יוצאי אתיופיה גדולים אף יותר בכיתה ח', ועומדים בשנת תשע"ח על כ-65 נקודות בעברית ובאנגלית, ועל כ-90 נקודות במדע וטכנולוגיה ובמתמטיקה. בבחינת מגמות השינויים בהישגים לאורך השנים בשכבת כיתה ח', נמצא כי בהשוואה לעליות בהישגי כלל התלמידים דוברי העברית הרי שהעליות בהישגי התלמידים יוצאי אתיופיה היו חדות יותר בעברית ובאנגלית, דומות במדע וטכנולוגיה, ומתונות יותר במתמטיקה. כתוצאה מכך, בהשוואה לשנת תשס"ח, הרי שבתשע"ח פער ההישגים הצטמצם בעיקר בעברית (בכ-40 נקודות) ובמידה פחותה מכך באנגלית (ב-30 נקודות), אך במדע וטכנולוגיה הפער נותר יציב, ואילו במתמטיקה הפער דווקא התרחב (בכ-10 נקודות).

- בשתי שכבות הכיתה (ה' וח'), כאשר משווים בין הישגי תלמידים יוצאי אתיופיה לתלמידים דוברי עברית **מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיופיה**, הרי שהישגי האחרונים גבוהים יותר בכל המקצועות. בכיתות ח' בתשע"ח, פערי ההישגים מתלמידים דוברי עברית מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיופיה עומדים על כמחצית פערי ההישגים מכלל התלמידים דוברי העברית. המשמעות היא שהבדלים ברקע החברתי-כלכלי עשויים להסביר רק חלק מפערי ההישגים בין הקבוצות, אך אין בכך כדי להסביר את כל הפערים בהישגים. ייתכן שישנם גורמים אחרים הקשורים לפערים אלו; גורמים ברמה האישית, הסביבתית והבית-ספרית, כולם יחד וכל אחד לחוד. פערי ההישגים מתלמידים דוברי עברית מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיופיה הצטמצמו לאורך השנים בעברית (בכיתות ה' הפער נסגר כמעט לגמרי, וגם בכיתות ח' הפער הצטמצם כמעט לכדי מחצית הפער מתשס"ח) ובאנגלית (לכיתות ח'), אך נותרו ללא שינוי של ממש במדע וטכנולוגיה, ואף התרחבו מעט במתמטיקה (לכיתות ח'). תמונה זו דומה למגמות בפערי ההישגים מכלל התלמידים דוברי העברית.

- פילוח הממצאים לפי **מגדר** מראה כי **בכיתות ה'**, בקרב תלמידים יוצאי אתיופיה הישגי הבנות גבוהים מהישגי הבנים במקצוע העברית. גם בקרב כלל התלמידים דוברי העברית ישנם פערים בין מגדרים לטובת הבנות אולם פערים אלו קטנים יותר בהשוואה לפערים בקרב תלמידים יוצאי אתיופיה. לאורך השנים, בקרב תלמידים יוצאי אתיופיה פערי ההישגים המגדריים הצטמצמו בכ-30 נקודות, זאת כיוון שהשיפור בהישגי הבנים גדול מהשיפור בהישגי הבנות. **בכיתות ח'**, הישגי בנות יוצאות אתיופיה גבוהים יותר מהישגי בנים יוצאי אתיופיה, בכל מקצועות המיצ"ב ובעיקר בעברית. במרבית המקצועות ניכרת לאורך השנים צמצום בפערים המגדריים, שנובע משיפור גדול יותר בהישגי בנים בהשוואה לשיפור בהישגי בנות. לעומת זאת, בקרב כלל התלמידים דוברי העברית נצפו פערים לטובת הבנות רק בעברית, כאשר בשאר המקצועות לא נרשמו הבדלים ניכרים בהישגים בין המגדרים.

- פילוח הממצאים לפי סוג **הפיקוח** מראה כי בקרב תלמידים יוצאי אתיופיה **בשתי שכבות הכיתה ה' ו-ח'**, עד לשנים תשע"ב-תשע"ג היו לרוב הישגיהם של תלמידי הפיקוח הממלכתי גבוהים יותר מהישגיהם של תלמידי הפיקוח הממ"ד, פרט למתמטיקה שבה לא נמצאו הבדלים ניכרים בהישגי תלמידים בין שני סוגי הפיקוח. בשנים תשע"ה-תשע"ו, נרשם "היפוך", כאשר לראשונה הישגי תלמידים יוצאי אתיופיה בבתי ספר בפיקוח ממ"ד היו גבוהים מהישגי עמיתיהם בפיקוח הממלכתי, פרט לשוויון בהישגים באנגלית בכיתות ח'. בשנים תשע"ז-תשע"ח נראה כי חל היפוך נוסף, ושוב הישגי תלמידי הפיקוח הממלכתי גבוהים יותר מהישגיהם של תלמידי פיקוח הממ"ד (בכיתות ח': בעיקר אנגלית, פערים קטנים בעברית

ובמדע וטכנולוגיה) או דומים להם (עברית ה' ומתמטיקה ח'). בעוד בקרב תלמידים יוצאי אתיופיה בפיקוח הממלכתי נרשם שיפור בהישגים בתשע"ז-תשע"ח בכל המקצועות, הרי שבקרב עמיתיהם בפיקוח הממ"ד נרשם שיפור רק בעברית (לכיתות ה' ובעיקר לכיתות ח') לצד יציבות ביתר המקצועות. לשם השוואה, בקרב כלל התלמידים דוברי העברית הישגי תלמידים בפיקוח הממלכתי גבוהים מהישגי תלמידים בפיקוח הממ"ד בכל המקצועות פרט לעברית.

- פילוח הממצאים לפי **סטטוס עלייה** מראה כי ככלל, הישגיהם של בני העולים גבוהים מהישגי התלמידים העולים. פערים אלו עומדים על כ-40 נקודות בעברית ה', ועל כ-20 עד 30 נקודות בכל המקצועות בכיתות ח'. הפערים בין התלמידים העולים מאתיופיה ובין כלל אוכלוסיית התלמידים דוברי העברית גדולים מאוד, ועל פי רוב גבוהים מסטיית תקן שלמה (פרט לעברית). בכיתות ח', הישגי תלמידים בני העולים קרובים יותר להישגי התלמידים העולים מאשר להישגי כלל התלמידים דוברי העברית. זאת ועוד, הישגי תלמידים בני עולים, בכל המקצועות לכיתות ח', אף נמוכים יותר מהישגי תלמידים דוברי העברית מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיופיה.

עמדות תלמידים

- בשנת הלימודים תשע"ח בכיתות ח' **תחושת המסוגלות** של תלמידים יוצאי אתיופיה נמוכה מתחושת המסוגלות הן של כלל התלמידים בבתי-ספר דוברי עברית והן של תלמידים בבתי-ספר דוברי עברית מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיופיה. הדבר נכון, בכל מקצועות ההיבחנות במיצ"ב לכיתות ח', ובעיקר במדע וטכנולוגיה. לעומת זאת, בכיתות ה', תחושת המסוגלות בעברית של תלמידים יוצאי אתיופיה דומה לזו של תלמידים דוברי עברית מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיופיה, ונמוכה אך במעט מתחושת המסוגלות של כלל התלמידים דוברי העברית.

- שיעורי דיווח על **הנאה** מלימודי עברית בקרב יוצאי אתיופיה גבוהים יותר (כיתות ה') או דומים (כיתות ח') לאלו בקבוצת ההשוואה. בשאר המקצועות לכיתות ח', שיעורי הדיווח על הנאה נמוכים יותר בקרב תלמידים יוצאי אתיופיה מאשר בקבוצת ההשוואה, כאשר הפער ניכר יותר במדע וטכנולוגיה.

- שיעורי דיווח על **ייחוס חשיבות** ללימודי המקצועות השונים בקרב יוצאי אתיופיה דומים על פי רוב לקבוצת ההשוואה במרבית המקצועות (עברית בשתי דרגות הכיתה, מתמטיקה ואנגלית לכיתות ח'), פרט לייחוס חשיבות נמוך יותר ללימודי המדע והטכנולוגיה.

לסיכום, תמונת המצב לאורך השנים תשס"ח עד תשע"ח מעידה על שיפור מתמשך בהישגי תלמידים יוצאי אתיופיה, בכל המקצועות ובשתי שכבות הכיתה. בעוד שבחלק מן המקצועות לאורך השנים חל צמצום של הפערים בהישגי תלמידים יוצאי אתיופיה בהשוואה לכלל התלמידים דוברי העברית, הרי שבשנים האחרונות במקצועות אחרים הפער נותר יציב (בעיקר במדע וטכנולוגיה בכיתה ח') ואף התרחב (במתמטיקה בכיתה ח'). לפיכך יש להמשיך ולבחון את הפעולות הנעשות בשלב החינוך היסודי ובחטיבות הביניים על מנת להוביל לצמצום נוסף בפערי ההישגים, ובעיקר במקצועות בהם הפער לא הצטמצם. כמו כן, יש לפעול לשיפור עמדות התלמידים יוצאי אתיופיה בכיתות ח', ובפרט תחושת המסוגלות שלהם (בכל המקצועות) והגברת המוטיבציה הפנימית (במרבית המקצועות, פרט לעברית) והחיצונית (רק במדע וטכנולוגיה) שלהם ללימודי המקצועות ובעיקר כלפי מדע וטכנולוגיה.

נתונים דמוגרפיים כלליים

אחד מיעדיה של מדינת ישראל הוא קליטת עלייה. יהודי אתיופיה או "ביתא ישראל" ערגו תמיד לציון ולירושלים, ובשנים 1984-1985, כעשור לאחר ההכרה ביהדותם בכנסת ישראל, עלו לישראל כ-8,000 עולים ב"מבצע משה". לאחר מכן, בחודש מאי 1991 הועלו בחשאי כ-14,400 איש במסגרת "מבצע שלמה". בשנת 2010 החליטה ממשלת ישראל על העלאת שארית הקהילה היהודית באתיופיה, "זרע ישראל" או בני הפלאשמורה, ובין השנים 2012-2013 הועלו כ-5,000 עולים במסגרת מבצע "כנפי יונה". בנובמבר 2015 החליטה הממשלה להעלות לישראל תוך חמש שנים יוצאי "זרע ישראל" (לא בשושלת אימהית) שעזבו את כפרם והצטרפו לקהילות הממתינים עד תחילת 2010,¹ אולם אוכלוסייה זו עדיין ממתנה באתיופיה. בראשית 2019 יצא לדרך "מבצע יהודית", בעקבות החלטת הממשלה באוקטובר 2018,² להבאתם ארצה של כ-1,000 מבין 8,000 בני הקהילה הממתינים באדיס אבבה ובגונדר. המבצע צפוי לכלול מספר פעימות לאורך שנת 2019, ובכך תסתיים סופית ההעלאה המאורגנת מאתיופיה לישראל.

בסוף שנת 2017 מנתה קהילת יוצאי אתיופיה בישראל כ-148,700 תושבים. מתוכם, כ-60% נולדו באתיופיה והיתר ילידי ישראל שאביהם נולד באתיופיה.³ עם סיום מבצע "כנפי יונה" בשנת 2013 ניכרה ירידה משמעותית במספרם של העולים מאתיופיה, כך שבשנים 2014 עד 2016 הגיעו מידי שנה לישראל רק כ-200 עולים מאתיופיה ואף פחות מכך. עם זאת, בשנת 2017 התחדשה העלייה המשמעותית מאתיופיה, ולישראל הגיעו 1,467 איש (מהם 37 עולים ו-1,430 דרך איחוד משפחות). מרבית האוכלוסייה ממוצא אתיופי מתגוררת בשני מחוזות עיקריים: מחוז המרכז (38%) ומחוז הדרום (24%). כ-88% מיוצאי אתיופיה נישאו לבן/בת זוג מאותו המוצא, ונמצא כי הן שיעור הגירה והן שיעור המשפחות החד-הוריות בקרב אוכלוסייה ממוצא אתיופי הוא יותר מכפול מהשיעורים המקבילים בכלל האוכלוסייה היהודית. חלקם של הילדים בני ה-14-0 ממוצא אתיופי עומד על כ-27% מכלל אוכלוסייה זו. בשנת הלימודים תשע"ז (2016/2017) שיעור התלמידים ממוצא אתיופי במערכת החינוך העברי בישראל עמד על כ-2.5%, שהם 32,486 תלמידים. מתוכם, 29.7% היו ילידי אתיופיה – שיעור זה נמצא במגמת ירידה רציפה בעשור האחרון (לעומת 45.8% בשנת תשס"ז, ו-32.8% בשנת תשע"ו).

קשיי קליטה של עולים ושל תלמידים עולים

עם עלייתם לארץ עמדו בפני העולים אתגרים רבים: העולים נאלצו להתמודד עם קשיי שפה, דיור, תעסוקה, כמו גם עם פערים תרבותיים בינם ובין החברה הישראלית, ובהם הבדלים במבנה הקהילה, בהופעתם ובאורח חייהם. מרבית העולים מאתיופיה התגוררו לפני עלייתם לישראל בכפרים והתפרנסו בעיקר מחקלאות. עם עלייתם לישראל נתקלו העולים בתרבות מודרנית ותעשייתית, אשר שכבת המבוגרים מקרב העולים הייתה חסרה את הידע והניסיון המקצועי הדרוש כדי להשתלב בה. נוסף על כך, משפחות רבות היו מפוצלות, קרי

¹ החלטה מספר 716 של הממשלה מיום 15.11.2015: https://www.gov.il/he/Departments/policies/2015_des716

² החלטה מספר 4178 של הממשלה מיום 07.10.2018: https://www.gov.il/he/Departments/policies/dec4178_2018

³ האוכלוסייה ממוצא אתיופי בישראל- לקט נתונים לכבוד חג הסיגד, נובמבר 2018. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. ראה בכתובת: http://cbs.gov.il/reader/newhodaot/hodaa_template.html?hodaa=201811326

חלק מבני המשפחה עלו ארצה בעוד חלקם נותרו באתיופיה. בתוך מציאות מורכבת ומאתגרת זו נאלצים הילדים להשתלב במערכות החינוך בישראל ולהתמודד עם הפערים בין הבית לחוץ.

התלמידים העולים יוצאי אתיופיה ניצבים בפני האתגר להשתלב בחברה הקולטת אל מול התרבות שאותה הם מכירים מהבית ומהקהילה. המערכת הנורמטיבית של התנהגויות, המאפיינים התרבותיים וההיררכיה החברתית בישראל שונות במידה רבה מאלו המקובלות באתיופיה.⁴ עם זאת, יש לציין כי עם הזמן חל שינוי בקודים התרבותיים של יוצאי אתיופיה, המשפיעים על התנהגות התלמיד האתיופי ומשפחתו ועל שילובם, כתוצאה מהשפעות מקומיות, ובשנים האחרונות מסתמן כי צעירים אתיופים פועלים במודע בניגוד לקודים אלו, אם כביטוי סמלי להשתלבותם בחברה הישראלית הוותיקה ואם כביטוי של מחאה והתרסה. גם תופעה זו יש בה כדי להערים קשיים במסגרות החינוכיות.

לכך נוסף גם קושי שפתי, כמו גם קושי פיזי-חומרי, שכן מרביתם משתייכים לרקע חברתי-כלכלי נמוך, וכפועל יוצא עליהם להתמודד עם קשיים כלכליים ועם תנאי מחייה ירודים. אתגרים אלו דורשים מענה ייחודי לצורכיהם הייחודיים במגוון מישורים: הקוגניטיבי, הפסיכולוגי, הרגשי, הכלכלי, התרבותי ועוד.

בכוחה של מערכת החינוך, שבה מבלה התלמיד את מרבית שעות יומו, לקבוע במידה רבה את השתלבותם של העולים בחברה הקולטת כמנוע למוביליות חברתית – תהליך שיש לו השלכות כלכליות וחברתיות עמוקות.

פערים בתחום החינוך בין תלמידים עולים מאתיופיה לתלמידים ילידי ישראל

מזווית ראייה רחבה, ניתן לראות מכנה משותף בין הקשיים שחווים העולים לישראל ובין אלו שחווים מהגרים בין מדינות. מחקרים בין-לאומיים רחבי היקף שעוסקים בקשיים לימודיים של מהגרים מעידים כי הישגי תלמידים מהגרים (דור ראשון) נמוכים במעט מהישגי תלמידים שנולדו להורים מהגרים (דור שני), ונמוכים במידה ניכרת מהישגי תלמידים שמוצאם בארץ הקולטת.⁵ מחקר מטעם הארגון לשיתוף פעולה ופיתוח כלכלי (ה-OECD), המבוסס על נתוני המחקר הבין-לאומי PISA, תולה פערים אלו בריכוז תלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך (והשכלת הורים נמוכה) בבתי-ספר, ובקשיי שפה (אי-שליטה בשפת המדינה שבה נערך המבחן). לצד זאת המחקר העלה על נס את תרומתם של התלמידים העולים למערכת החינוך הקולטת, בדמות תלמידים חדורי מוטיבציה ובעלי שאיפות גבוהות, שמעודדים מודעות חברתית ועמדות חיוביות לזכויות מיעוטים וכו'.

בקרב תלמידים בני 15 בישראל נמצא שהפערים בהישגים בין תלמידים עולים (דור ראשון), תלמידים בני עולים (דור שני) ותלמידים ילידי ישראל ללא רקע של עלייה הם קטנים מאוד, הן באוריינות קריאה והן באוריינות מתמטית. לא זו בלבד, אלא ששיעור התלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך שמצטיינים בהישגיהם גבוה יותר בקרב העולים מאשר בקרב אוכלוסיית התלמידים ילידי ישראל ללא רקע של עלייה.

חשוב לציין כי אין לראות את כלל התלמידים העולים כמקשה אחת, שכן קיימים פערים ניכרים הן בהישגים והן בעמדות בין תלמידים עולים ממדינות שונות, וגם בין תלמידים עולים לתלמידים בני עולים מאותן המדינות. מחקרים מקיפים שונים בקרב בני נוער עולים, הציפו את ההבדלים בין בני נוער יוצאי אתיופיה לבני נוער יוצאי

⁴ סנדר, י. (2005) תרבות, בית ספר ומשפחה בקרב תלמידים אתיופים בחינוך פנימייתי. להרחבה ראה בקישור.

⁵ Immigrant Students at School, Easing the Journey towards Integration. OECD Reviews of Migrant Education (2015). <https://www.oecd.org/edu/immigrant-students-at-school-9789264249509-en.htm>

מדינות אחרות, וכל שכן צברים ילידי ישראלים, ואת הצרכים המרובים של יוצאי אתיופיה (ובעיקר של אלו מהם שהם ילידי ישראל) בתחומים מגוונים ובהם: מאפיינים דמוגרפים של בני הנוער ומשפחותיהם, שפה, תפקוד לימודי ותפיסת בית-הספר, דפוסי עבודה, התנהגות בסיכון ומצוקה נפשית וגופנית, דפוסי זהות, יחסים עם ההורים ועמדות כלפי שירות צבאי/לאומי.⁶ ההבדלים מתבטאים גם בתפיסת האקלים הבית-ספרי והסביבה הפדגוגית.⁷ כמו כן, נמצא שבעוד הישגיהם של תלמידים יוצאי חבר המדינות לשעבר גבוהים יחסית,^{8,9} הרי שהישיגיהם התלמידים יוצאי אתיופיה נמוכים במידה ניכרת מהישיגיהם כלל התלמידים דוברי העברית, הן בבחינות המיצ"ב והן בבחינות הבגרות, ואילו שיעורי הנשירה בקרבם גבוהים יותר.^{10,11} כך לדוגמה, נמצא כי בעוד שיעור הניגשים לבחינות הבגרות מבין תלמידי כיתות י"ב יוצאי אתיופיה בשנת 2017 (91.3%) נמוך אך במעט משיעור הניגשים בקרב כלל החינוך העברי (94.5%), הרי שנמצאו פערים גדולים הן בשיעורי הזכאות לבגרות (61.9% לעומת 78.7%, בהתאמה) והן בשיעורי בעלי תעודת בגרות העומדת בדרישות הסף של האוניברסיטאות (39.7% לעומת 68.6%, בהתאמה) מבין כלל תלמידי החינוך העברי. כל זאת, על אף ששיעורים אלו בקרב יוצאי אתיופיה נמצאים במגמת עלייה בשנים האחרונות, ובייחוד ב-2017.¹² על כן, אין זה מפתיע כי תמונה דומה עולה גם בבחינת השתלבות יוצאי אתיופיה במוסדות להשכלה הגבוהה, ונראה כי חסמים נוספים להישגים הלימודיים המתוארים מעלה – דוגמת שיעור נמוך של זכאות לתעודת בגרות העומדת בדרישות הסף האוניברסיטאיות לצד ציון נמוך בפסיכומטרי – נוגעים להעדר תמיכה כלכלית מצד המשפחה וצורך לסייע בפרנסתה, פערי תרבות ושפה וחוסר במידע שיאפשר בחירה נכונה של תחום הלימודים ועוד.¹³

זאת ועוד, מחקרים שפכו אור על הקשר שבין מגדר, מוצא ותהליך הגירה אשר מתבטא בפערים מגדריים ניכרים בין נערים ונערות יוצאי אתיופיה (אף מעבר להבדלים המגדריים המוכרים): ההישגים הלימודיים של הבנים נמוכים מהישיגיהם הבנות (ולמרות זאת הם פחות מעוניינים לקבל עזרה), שיעור גבוה יותר של בנים

⁶ כאהן-סטרבצ'נסקי, פ. לוי, ד. קונסטנטינוב, ו. (2010) **בני נוער עולים בישראל – תמונת מצב עדכנית**. דמ-561-10. ירושלים: מאיר-סג'ווינט-מכון ברוקדייל, מרכז אנגלברג לילדים ולנוער. ראה בכתובת:

<http://brookdaleheb.jdc.org.il/?CategoryID=156&ArticleID=201>

כאהן-סטרבצ'נסקי, פ. עמיל, ש. לוי, ד. קונסטנטינוב, ו. (2012) **בני נוער יוצאי אתיופיה ויוצאי ברית-המועצות לשעבר: עולים ובני עולים – דמיון ושוני**. דמ-627-12. ירושלים: מאיר-סג'ווינט-מכון ברוקדייל, מרכז אנגלברג לילדים ולנוער. ראה בכתובת:

<http://brookdaleheb.jdc.org.il/?CategoryID=156&ArticleID=288>

⁷ כהן-קדושאי, א. מחלף, י. (2016) **על תפיסת האקלים והסביבה הפדגוגית של תלמידים עולים ובני עולים מארצות מוצא שונות, בראי שאלוני המיצ"ב תשע"ג**. הרשות הארצית למדידה והערכה. ראה בכתובת:

http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Rama/HaarachatProjectim/Aklim_Olim.htm

⁸ מחקרים קודמים של ראמ"ה מעידים על הישגיהם הגבוהים של תלמידים יוצאי חבר המדינות במיצ"ב ובמבחן הבין-לאומי פיזה. ראה בכתובת:

http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Rama/HaarachatProjectim/Olim_Hever_Haamim.htm

⁹ הדבר מתבטא במדדי חינוך בבתי-ספר כגון בשיעור הזכאות לבגרות, וגם בשיעור סטודנטים במוסדות להשכלה גבוהה וכיו"ב. קונסטנטינוב, ו. (2015) **מגמות בהשתלבותם של עולי ברית המועצות לשעבר בחברה הישראלית בשני העשורים האחרונים**. דמ-674-14. ירושלים: מאיר-סג'ווינט-מכון ברוקדייל. ראה בכתובת:

<http://brookdaleheb.jdc.org.il/?CategoryID=156&ArticleID=366>

¹⁰ קוך-דיבוביץ', פ. (2011) **השתלבות יוצאי אתיופיה במערכת החינוך**. הכנסת, מרכז המחקר והמידע. ראה בכתובת:

<https://www.knesset.gov.il/mmm/data/pdf/m03019.pdf>

¹¹ אלמוג, ת. (2008) **תלמידים יוצאי אתיופיה בבתי-הספר**. ראה בכתובת:

<http://www.peopleil.org/details.aspx?itemID=7704>

¹² האוכלוסייה ממוצא אתיופי בישראל- לקט נתונים לכבוד חג הסיגד, נובמבר 208. ראה בכתובת:

http://cbs.gov.il/reader/newhodaot/hodaa_template.html?hodaa=201811326

¹³ בן סימון, ב. לוי, ד. כאהן-סטרבצ'נסקי, פ. (2018) **השתלבות צעירים יוצאי אתיופיה במוסדות להשכלה גבוהה: גורמים מסייעים וחסמים**. מ-149-18. ירושלים: מאיר-סג'ווינט-מכון ברוקדייל. ראה בכתובת:

<https://brookdale.jdc.org.il/publication/integration-of-young-ethiopian-israelis-into-higher-education-contributing-factors-and-barriers/>

לומדים במסלול הטכנולוגי ובעיקר ברמה הנמוכה של מסלול זה, הם מעורבים יותר בהתנהגויות בסיכון, היו קורבן לאלימות והושמו ללעג בשל מוצאם. פערים אלו נקשרו למספר רב של גורמים מסבירים בתחום הלימודי, משפחתי-חברתי, אישיותי-הסתגלותי, וקשר לתהליכי הגירה וקליטת יוצאי אתיופיה בישראל.¹⁴

דוח זה עוקב אחר הישגיהם של תלמידים יוצאי אתיופיה במבחני המיצ"ב לאורך השנים תשס"ח-תשע"ח בהשוואה לכלל התלמידים מבתי-ספר דוברי עברית ולתלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך בבתי-ספר דוברי עברית.

מערכת מבחני המיצ"ב

המיצ"ב (מדדי יעילות וצמיחה בית-ספרית) הוא מערכת מדדים בית-ספריים שמטרתה לספק מידע למנהלים ולצוותים הפדגוגיים על תפקוד בתי הספר והתלמידים במגוון של נושאים. המיצ"ב כולל מבחני הישגים שמשקפים את התוצרים הקוגניטיביים של הלמידה וסקרי אקלים וסביבה פדגוגית שמשקפים את ההיבטים החברתיים-רגשיים-פדגוגיים. מבחני המיצ"ב מספקים תמונת מצב על הישגי התלמידים בשכבות כיתה ה' ו-ח' בארבעה מקצועות ליבה: אנגלית, שפת-אם (עברית או ערבית), מתמטיקה, ומדע וטכנולוגיה (רק בכיתות ח'). ראמ"ה עורכת את מבחני המיצ"ב מאז שנת תשס"ז, כאשר בשנת תשע"ד לא התקיימו מבחני המיצ"ב ובשנת תשע"ה שונתה במעט מתכונת ההיבחנות.¹⁵ בשנת תשע"ח נרשם בכיתות ה' שיעור חריג של תלמידים שהוגדרו עם צרכים מיוחדים ונבחנו בכיתות המותאמות, שבהן תנאי ההיבחנות שונים מאלו הנהוגים בכיתות הרגילות. במבחנים באנגלית ובמתמטיקה לכיתות ה' הדבר הביא לפגיעה משמעותית באיכות הסטטיסטית והפסיכומטרית של הנתונים, ובעקבות זאת גם בתוקף ובאמינות שלהם, ולכן הם אינם מדווחים בדוחות מיצ"ב¹⁶ ואף לא בדוח זה.

הישגי המיצ"ב המוצגים בדוח זה מבוססים בסולם רב-שנתי שהוא סולם ציונים מכויל המאפשר השוואה לאורך השנים. הסולם נקבע כך שממוצע הציונים בשנת הבסיס (תשס"ח) היה 500 וסטיית התקן הייתה 100 (עוד על משמעות הסולם הרב-שנתי ועל תהליך הכיול ראה באתר ראמ"ה).¹⁷ עמדות התלמידים כלפי לימודי המקצועות השונים מבוססות כשיעור התלמידים שהסכימו או הסכימו מאוד עם ההיגדים הרלוונטיים.

¹⁴ כאהן-סטרבצ'נסקי, פ. לוי, ד. קונסטנטינוב, ו. ברוך-קוברסקי, ר. חביב, ג'. (2017) השתלבות בחברה של נערים (בנים) יוצאי אתיופיה: מבט לפי מגדר, מוצא ודור עלייה. דמ-728-17. ירושלים: מאיר-סג'ינט-מכון ברוקדייל, מרכז אנגלברג לילדים ונוער. ראה בכתובת:

<https://brookdale.jdc.org.il/publication/integration-ethiopian-israeli-adolescent-boys/>

¹⁵ מידע מפורט על מתכונת המיצ"ב אפשר למצוא באתר האינטרנט של ראמ"ה, בכתובת: http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Rama/Meitzav/Meitzav_Klali.htm

¹⁶ למידע נוסף ראה דוח ארצי לשנת תשע"ח: http://meyda.education.gov.il/files/Rama/Meitzav_Hesegim_Report_2018.pdf

לעיון בנתוני ההישגים של תלמידים יוצאי אתיופיה במבחנים באנגלית ובמתמטיקה לכיתות ה' בשנים קודמות ראה דוחות קודמים בכתובת:

<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Rama/HaarachatProjectim/Ethiopia.htm>

¹⁷ למידע נוסף: http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Rama/Meitzav/Sulam_Meitzav_ravshnati09.htm

מטרות המחקר

דוח זה יבחן את הישגיהם של תלמידים יוצאי אתיופיה בהשוואה לכלל התלמידים בבתי-ספר דוברי עברית בישראל, בתמונה רב שנתית בין השנים תשס"ח–תשע"ח. ההשוואה תתבצע הן לכלל התלמידים דוברי העברית והן לתלמידים דוברי עברית מרקע חברתי-כלכלי נמוך (שאינם יוצאי אתיופיה). בדוח ייבחנו המגמות של השינויים (שיפור/הרעה) בהישגים מול קבוצות ההשוואה. בדומה לכך ייבחנו פערים בעמדות תלמידים כלפי לימודי המקצועות השונים, בכל הנוגע לתחושת מסוגלות ומוטיבציה ללמידה. בחינה השוואתית משולבת של ההישגים והפערים, כמו גם השינוי שחל בהם לאורך השנים, לצד בחינה השוואתית של עמדות התלמידים בשנת תשע"ח, יאפשרו לענות על מספר שאלות מפתח:

- 1) האם לאורך השנים חלו שינויים בהישגי תלמידים יוצאי אתיופיה ?
- 2) האם שינויים אלו משקפים צמצום או הרחבה של הפערים בהישגים הלימודיים בין תלמידים יוצאי אתיופיה לתלמידים בקבוצות ההשוואה?
- 3) האם קיימים הבדלים בדפוסי השינויים בהישגי תלמידים יוצאי אתיופיה בפילוח על פי מאפיינים דמוגרפיים וחברתיים דוגמת מגדר (בנים לעומת בנות), סוג פיקוח (ממלכתי לעומת ממ"ד), וסטטוס עלייה (עולים מאתיופיה לעומת בני עולים מאתיופיה)?
- 4) האם קיימים פערים בעמדות כלפי לימודי המקצועות השונים בין תלמידים יוצאי אתיופיה לתלמידים בקבוצות ההשוואה?

בדוח הנוכחי יושוו הישגיהם של תלמידים יוצאי אתיופיה לכלל התלמידים מבתי-ספר דוברי עברית.

תלמידים יוצאי אתיופיה כוללים הן את התלמידים העולים והן את התלמידים בני העולים.

תלמידים עולים - תלמידים שנולדו באתיופיה.

תלמידים בני עולים - תלמידים שנולדו בישראל ואשר לפחות אחד מהוריהם נולד באתיופיה.

נוסף על כך, מכיוון שמרביתם של התלמידים יוצאי אתיופיה משתייכים לרקע חברתי-כלכלי נמוך (ראה פירוט בהמשך), הישגי התלמידים יוצאי אתיופיה יושוו גם להישגי תלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך (ללא תלמידים יוצאי אתיופיה), על מנת לבקר על משתנה זה.

בפרקים העוסקים בהישגים הלימודיים ובעמדות תלמידים כפי שמשתקפים במבחני המיצ"ב, נכללים נתוני תלמידים הלומדים בבתי-ספר דוברי עברית שבפיקוח הממלכתי והממלכתי-דתי, למעט תלמידים עולים חדשים הנמצאים בארץ עד שלוש שנים, וכן תלמידים המקבלים תמיכה מתכנית השילוב (להלן "משולבים").¹⁸ כל זאת בדומה למדיניות פרסום הנתונים בדוחות המיצ"ב הארציים.

כמו כן, יוצגו בדוח זה ממצאים הנוגעים להישגי תלמידים יוצאי אתיופיה בפילוחים לפי מאפיינים דמוגרפיים וחברתיים, שבמחקרים קודמים נמצאו קשורים להישגים במבחני המיצ"ב: מגדר (בנות/בנים), סוג פיקוח (ממלכתי/ממ"ד) וסטטוס עלייה מאתיופיה (עולים/בני עולים). בשל שיקולים הנוגעים לגודל המדגם, ממצאים אלו יוצגו בקיבוץ שנתיים רצופות, וזאת כדי להבטיח את מהימנותם וייצוגיותם של הממצאים ולהפחית את החשיפה לטעויות דגימה.

¹⁸ עולים חדשים בשנתם הראשונה בארץ וכן תלמידי חינוך מיוחד הלומדים בבתי ספר של החינוך המיוחד או בכיתות חינוך מיוחד בבתי ספר רגילים אינם משתתפים במיצ"ב.

נתונים דמוגרפיים

תחילה יוצגו מאפיינים כלליים של התפלגות התלמידים, יוצאי אתיופיה ושאנים יוצאי אתיופיה, בבתי-הספר דוברי עברית לפי סוג פיקוח בית-ספרי ולפי סטטוס עליה. באוכלוסיית התלמידים בבתי-ספר דוברי עברית נכללים בעיקר תלמידים המשתייכים למגזר היהודי, בכלל מסגרות החינוך – קרי חינוך רגיל וחינוך מיוחד – בכיתות א' עד י"ד. אמנם, אין חפיפה מלאה באוכלוסייה המוצגת בניתוח זה לעומת הניתוח העוסק בהישגים, אך יש בכך לכדי לספק תמונה רחבה על מאפייני אוכלוסיית העולים מאתיופיה.

התפלגות התלמידים בבתי-הספר דוברי עברית, לפי סוג פיקוח, סטטוס עליה ושנת לימודים

בטרשים 1 מוצגת התפלגות כלל התלמידים יוצאי אתיופיה בכיתות א'-י"ד בשנים תשס"ח-תשע"ח, בפילוח לפי סוג הפיקוח שאליו שייך המוסד שבו הם לומדים: ממלכתי, ממלכתי-דתי (להלן ממ"ד) וחרדי, בהשוואה להתפלגות המקבילה בקרב תלמידים שאינם יוצאי אתיופיה בבתי-ספר דוברי עברית.¹⁹ מתרשים זה עולה כי לאורך השנים לפחות 95% מהתלמידים יוצאי אתיופיה לומדים בבתי-ספר בפיקוח ממלכתי או ממ"ד, ואילו שיעור קטן מאוד של תלמידים יוצאי אתיופיה לומדים בבתי-ספר בפיקוח חרדי. עוד עולה מן הטרשים כי בשנת תשע"ח, שיעורם של התלמידים הלומדים בבתי-ספר בפיקוח הממ"ד גבוה כמעט פי 2.5 בקרב תלמידים יוצאי אתיופיה משיעורם בקרב התלמידים שאינם יוצאי אתיופיה בבתי-ספר דוברי עברית: 43% לעומת 18%, בהתאמה. עם זאת, נראה כי שיעור התלמידים יוצאי אתיופיה הלומדים בבתי-ספר בפיקוח הממ"ד יורד באופן הדרגתי עם השנים: מ-56% בתשס"ח ל-43% בתשע"ח (וזאת לעומת יציבות בשיעורם של תלמידים שאינם יוצאי אתיופיה בבתי-ספר דוברי עברית בפיקוח הממ"ד – כ-17%). בד בבד, ישנה עלייה קלה לאורך שנים אלו בשיעורי התלמידים יוצאי אתיופיה הלומדים בפיקוח הממלכתי (מ-41% בתשס"ח ל-53% בתשע"ח) ובפיקוח החרדי (אף כי כאמור שיעור זה נותר נמוך: מ-2% בתשס"ח ל-5% בתשע"ח, בהתאמה).

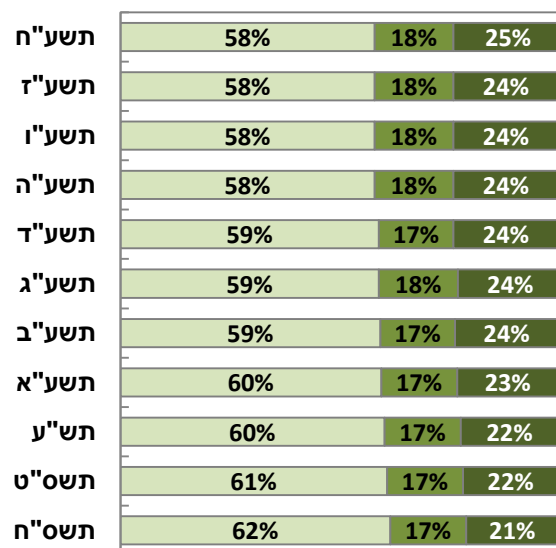
בחינת התפלגות התלמידים יוצאי אתיופיה על פי סוג הפיקוח של בית-הספר שבו הם לומדים, בפילוח לפי **סטטוס עליה**, מגלה ששיעור התלמידים הלומדים בפיקוח הממ"ד בקרב העולים גבוה יותר משיעורם בקרב בני העולים (בתשע"ח: 61% לעומת 36%, בהתאמה).²⁰ מגמת הצמצום בשיעור התלמידים בבתי-ספר בפיקוח ממ"ד לאורך השנים ניכרת בעיקר בקרב עולים (ירידה מ-74% בתשס"ח ל-61% בתשע"ח) ובמידה פחותה גם בקרב בני העולים מאתיופיה (מ-42% ל-36%, בהתאמה, אם כי בשנים האחרונות מצטיירת מגמת התייצבות). הצמצום המשמעותי בשיעור תלמידים עולים מאתיופיה בבתי-ספר בפיקוח הממ"ד מלווה בעלייה דומה בשיעורם בבתי-ספר בפיקוח הממלכתי (מ-25% ל-37%, בהתאמה), ואילו הצמצום הקל בשיעור תלמידים בני עולים מאתיופיה בבתי-ספר בפיקוח הממ"ד מלווה בעלייה קלה בשיעורם בבתי-ספר בפיקוח החרדי (מ-3% ל-6%, בהתאמה) ובבתי-ספר בפיקוח הממלכתי (מ-55% ל-58%).

¹⁹ נתוני התפלגות התלמידים לפי מוצא, פיקוח ושכבת גיל מופיעים בנספח 1.

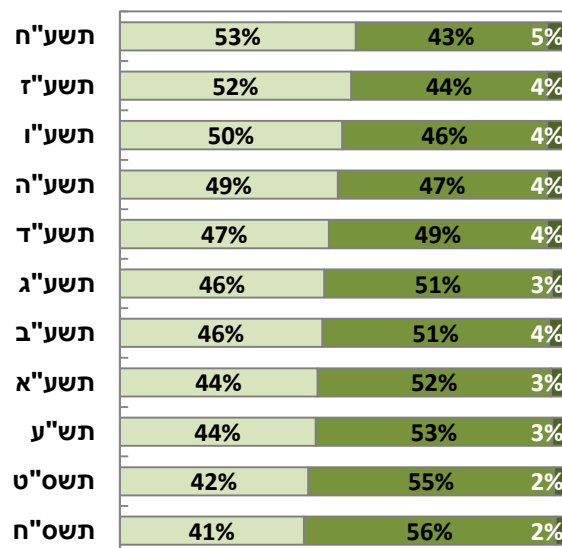
²⁰ עולים מאתיופיה מחויבים בגיור עם עלייתם לארץ (או אישור יהדות על ידי בית דין). במסגרת תהליכי הגיור ילדים עולים בגיל בית-ספר מחויבים ללמוד בפיקוח הממ"ד.

תרשים 1: התפלגות כלל התלמידים בבתי-ספר דוברי עברית, לפי סוג פיקוח, סטטוס עלייה ושנת ללימודים (כיתות א'-י"ד)*

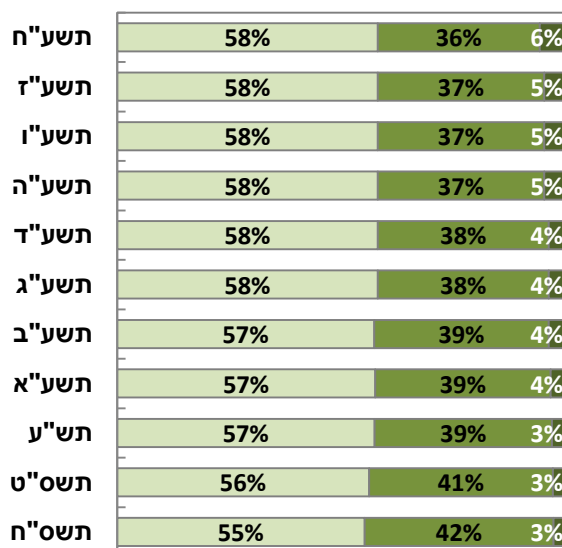
תלמידים שאינם יוצאי אתיופיה בבתי-ספר דוברי עברית

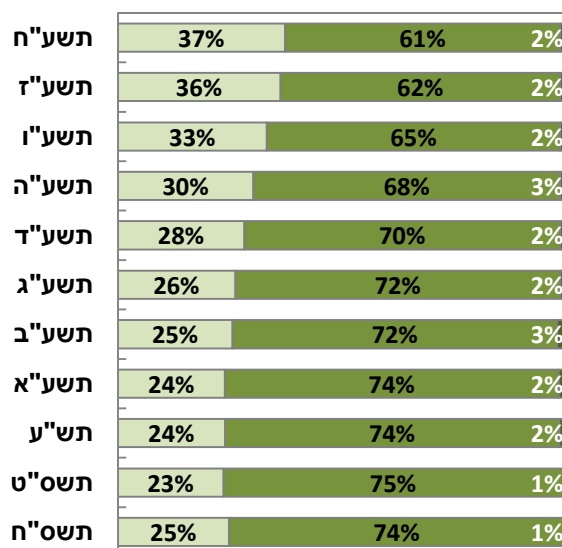
כלל יוצאי אתיופיה

בני עולים מאתיופיה

עולים מאתיופיה

ממלכתי
 ממ"ד
 חרדי

*הערה: המספרים בתרשים אינם בהכרח מסתכמים ל-100% מאחר שהם עוגלו למספרים שלמים.

הישגי תלמידים יוצאי אתיופיה במערכת מבחני המיצ"ב

להלן יוצגו הישגי תלמידים יוצאי אתיופיה, עולים ובני עולים, בהשוואה להישגי כלל התלמידים בבתי-ספר דוברי עברית (במקצועות עברית לכיתות ה', וכן עברית, מתמטיקה, אנגלית ומדע וטכנולוגיה לכיתות ח'), תוך התמקדות בפערים ביניהם, ובחלוקה על פי שכבת כיתה (ה' ו-ח').

יש לזכור כי שיעורם של התלמידים יוצאי אתיופיה שנבחנו במיצ"ב, הן בכיתות ה' והן בכיתות ח', עומד על כ-2%-3% מבין כלל הנבחנים דוברי העברית, ומסתכם במאות בודדות בלבד בכל מחזור מחקר.

לאורך כל הדוח, הערך המוצג בתרשימים בשנת תשע"ד, בה לא התקיימו בחינות מיצ"ב חיצוניות, התקבל מחישוב ממוצע הציונים בשנים תשע"ג ותשע"ה (אִינְטֶרְפּוֹלַצְיָה).

מהתפלגות **תלמידים יוצאי אתיופיה** במבחני המיצ"ב בתשע"ח לפי רקע חברתי-כלכלי עולה כי רובם המכריע של תלמידים יוצאי אתיופיה בכיתות ה' ו-ח' הם מרקע חברתי-כלכלי נמוך (86%), רק כשביעית מהם מרקע בינוני (14%) ושיעור אפסי (0.6%) מרקע גבוה. לעומת זאת, התפלגות שאר התלמידים בבתי-ספר דוברי עברית שונה: רק כתשיעית מהם מרקע חברתי-כלכלי נמוך (11%), למעלה משליש מהם מרקע בינוני (38%) וכמחציתם מרקע גבוה (52%). כיוון שכך, וכדי לבקר על השפעתו האפשרית של המשתנה רקע חברתי-כלכלי על הישגי התלמידים, הרי שהישגיהם של תלמידים יוצאי אתיופיה יוצגו בהשוואה הן להישגי כלל התלמידים דוברי העברית והן להישגי תלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיופיה.

שכבת כיתה ה'

בתרשים 2 מוצגים הישגיהם של תלמידי כיתות ה' בשפת-אם עברית בקרב תלמידים יוצאי אתיופיה בהשוואה לכלל התלמידים בבתי-ספר דוברי עברית ובהשוואה לתלמידים בבתי-ספר דוברי עברית מרקע חברתי-כלכלי נמוך אשר אינם תלמידים יוצאי אתיופיה, וכן **פערי ההישגים** ביניהם. לפירוט נתוני ההישגים לאורך השנים בכיתות ה' ראונספח 2.

מן התרשים עולה כי חל שיפור עקבי ומתמשך בהישגי תלמידים יוצאי אתיופיה בכיתות ה' בשפת-אם עברית. הציון הממוצע **בעברית** (508 נקודות) בשנת **תשע"ח** גבוה ב-103 נקודות מהציון הממוצע בתשס"ח (405 נקודות). בהשוואה **לתשע"ז**, השנה הקודמת לקיום המיצ"ב, הרי שחל שיפור קל בהישגים **בעברית** (של 8 נקודות). למעשה, הציון הממוצע בעברית בתשע"ח מהווה את הישג השיא של תלמידים יוצאי אתיופיה. לעומת זאת, בקרב כלל התלמידים דוברי העברית וגם בקרב התלמידים דוברי העברית מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיופיה נרשמו עליות מתונות יותר בהישגים בעברית לאורך השנים, כאשר בהשוואה לשנה קודמת נרשמה יציבות בהישגים. **אולם** על אף השיפור בהישגי תלמידים יוצאי אתיופיה בכיתות ה', בכל שנה הישגיהם נמוכים מהישגי תלמידים דוברי עברית מרקע חברתי-כלכלי נמוך ועוד יותר מכך מהישגי כלל התלמידים דוברי העברית.

עוד עולה מן התרשים כי בשנת תשע"ח פער ההישגים בשפת-אם עברית בכיתות ה' בין תלמידים יוצאי אתיופיה לכלל התלמידים דוברי העברית עומד על 37 נקודות, ואילו הפער בינם ובין תלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיופיה עומד על 8 נקודות בלבד.

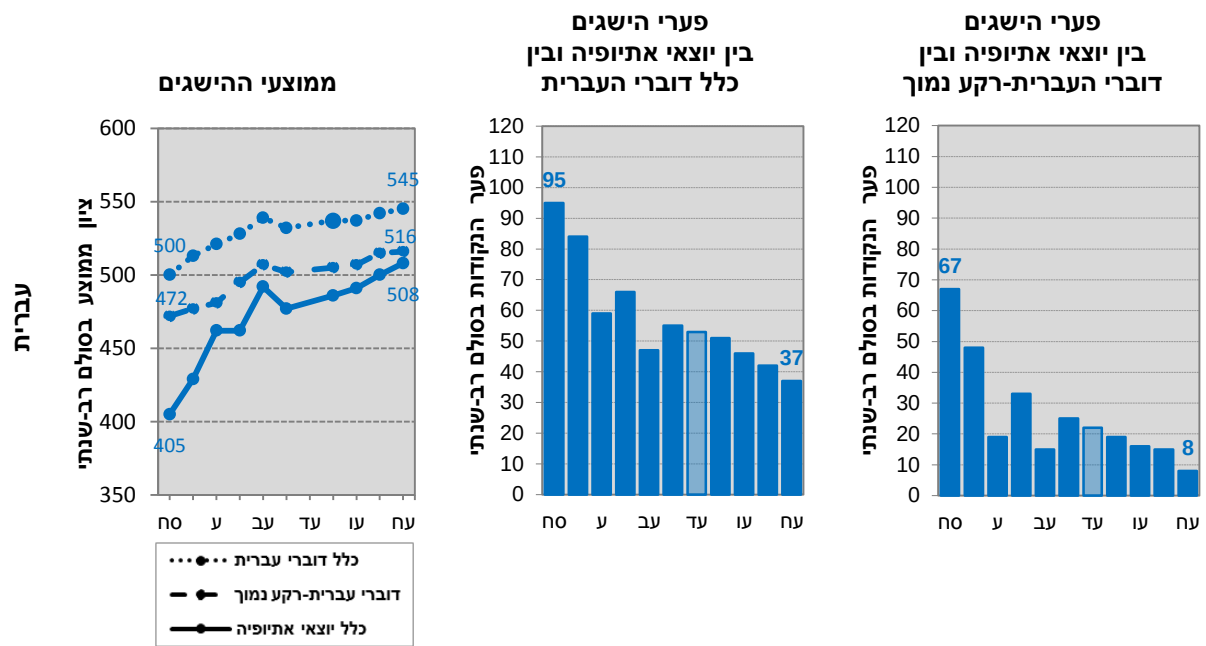
לאורך השנים נרשם צמצום משמעותי בגודל פער ההישגים בעברית בין תלמידים יוצאי אתיופיה בכיתה ה' לכלל התלמידים דוברי העברית (צמצום של כ-60 נקודות: מפער 95 נקודות בתשס"ח לפער 37 נקודות בתשע"ח). דפוס דומה נמצא אף בבחינת השינויים שחלו בין השנים בגודל פער ההישגים בין תלמידים יוצאי אתיופיה לתלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיופיה (צמצום של כ-60 נקודות: מפער 67 נקודות בתשס"ח לפער קל בלבד של 8 נקודות בתשע"ח). פערי ההישגים בתשע"ח הם הקטנים ביותר לאורך שנות המדידה.

בתשע"ח, פער ההישגים בעברית כמעט ונסגר לגמרי בין תלמידים יוצאי אתיופיה לתלמידים דוברי עברית מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיופיה, וזאת לעומת הפער ההישגים המצומצם אך עדין ניכר בהשוואה לכלל התלמידים דוברי העברית. משמעות ממצא זה היא שפער ההישגים בין כלל התלמידים דוברי העברית ליוצאי אתיופיה מוסבר **בעיקרו** על ידי הפערים ביניהם ברמת הרקע החברתי-כלכלי.

השוואה בין שתי נקודות הזמן האחרונות, שנת תשע"ח לעומת שנת תשע"ז, מצביעה על צמצום קל של פער ההישגים הן בהשוואה להישגי כלל התלמידים דוברי העברית והן בהשוואה להישגי תלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיופיה. **בעברית** הפער מהישגי כלל התלמידים דוברי העברית הצטמצם ב-5 נקודות (מפער 42 נקודות בתשע"ז לפער 37 נקודות בתשע"ח), ואילו הפער מהישגי תלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיופיה הצטמצם ב-7 נקודות (מ-15 בתשע"ז ל-8 בתשע"ח). מדובר בצמצום **רצוי** בפערי ההישגים בשפת-אם עברית, שמקורו כאמור בעליות בהישגי תלמידים יוצאי אתיופיה אל מול יציבות בהישגי כלל התלמידים דוברי העברית ובהישגי תלמידים דוברי עברית מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיופיה, בתשע"ח בהשוואה לתשע"ז.²¹

²¹ בכדי לבחון אם צמצום פערי ההישגים לאורך השנים נובע, ולו גם חלקית, מהבדלים בשינוי לאורך השנים בשיעור התלמידים המשולבים, שנתוניהם אינם נכללים בממוצע המדווח, נערכו בדיקות רגישות. מן הבדיקות עולה כי יש ממש בצמצום הפער בשנים האחרונות גם מעבר להבדלים בהרכבי האוכלוסייה שנכללה בחישוב ממוצעי ההישגים. קרי, להבדלים בשינוי בשיעורי התלמידים המשולבים, כאשר קיימים הבדלים כאלו, יש השפעה זניחה על השינוי בממוצעי ההישגים, ואין בהבדלים אלו כדי להסביר את צמצום הפערים.

תרשים 2: הישגי תלמידים דוברי עברית בכיתות ה', לפי מוצא ורקע חברתי-כלכלי

בתרשים 3 מוצגים הישגיהם של תלמידי כיתות ח' בארבעת מקצועות הליבה: אנגלית, עברית, מתמטיקה ומדע וטכנולוגיה, בקרב תלמידים יוצאי אתיופיה בהשוואה לכלל התלמידים בבתי-ספר דוברי עברית ובהשוואה לתלמידים בבתי-ספר דוברי עברית מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיופיה, וכן פערי ההישגים ביניהם.

מן התרשים עולה כי לאורך העשור בכל ארבעת המקצועות חל שיפור בהישגי תלמידים יוצאי אתיופיה בכיתות ח'. הציונים הממוצעים **בעברית** (501 נקודות), **במתמטיקה** (464 נקודות), **באנגלית** (466 נקודות) **ובמדע וטכנולוגיה** (497 נקודות) בתשע"ח גבוהים מהציונים הממוצעים במקצועות אלה בתשס"ח (שיפור של 105 נקודות בעברית, 32 נקודות במתמטיקה, 44 נקודות באנגלית ו-70 נקודות במדע וטכנולוגיה). בהשוואה לציונים הממוצעים בתשע"ז, הרי שבתשע"ח נרשם שיפור מתון של כ-15 נקודות **בשפת-אם עברית ובמתמטיקה**, בהישגים **באנגלית** לא חל שינוי של ממש, ואף נרשמה ירידה קלה של 7 נקודות בהישגים **במדע וטכנולוגיה**. על אף השיפור בהישגי תלמידים יוצאי אתיופיה בכיתות ח', הרי שבכל אחד מהמקצועות ובכל שנה הישגיהם נמוכים מהישגי תלמידים דוברי עברית מרקע חברתי-כלכלי נמוך ועוד יותר מכך מהישגי כלל התלמידים דוברי העברית.

עוד עולה כי בשנת תשע"ח פערי ההישגים בכיתות ח' בין תלמידים יוצאי אתיופיה לכלל התלמידים דוברי העברית עומדים על כ-65 נקודות **בעברית ובאנגלית**, ועל כ-90 נקודות **במתמטיקה ובמדע וטכנולוגיה**. לעומת זאת, הפערים בינם ובין תלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיופיה עומדים על כ-30 נקודות **בעברית**, 40 נקודות **באנגלית**, כ-45 נקודות **במתמטיקה**, ועל כ-50 נקודות **במדע וטכנולוגיה**.

בבחינת השינויים שחלו בגודל הפער בהישגים בין תלמידים יוצאי אתיופיה בכיתה ח' לעמיתיהם בקבוצות ההשוואה הרי שלא נמצאה מגמה אחידה לאורך השנים במקצועות השונים. בין השנים תשס"ח לתשע"ח, **בעברית** פער ההישגים מכלל התלמידים דוברי העברית הצטמצם במידה רבה מאוד (ב-41 נקודות) **ובאנגלית** הפער הצטמצם במידה רבה (ב-30 נקודות). ברם, **במדע וטכנולוגיה** הפער בתשע"ח דומה לפער בתשס"ח, ואילו **במתמטיקה** הפער אף התרחב קלות (ב-10 נקודות). דפוס דומה נמצא אף בבחינת השינויים שחלו בגודל הפער בהישגים בין תלמידים יוצאי אתיופיה לתלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיופיה. **בעברית ובאנגלית** הפערים בתשע"ח קטנים מאלו בתשס"ח (הצטמצמו ב-25 נקודות וב-11 נקודות, בהתאמה), **במדע וטכנולוגיה** הפער נותר יציב, ואילו **במתמטיקה** הפער התרחב (ב-10 נקודות). התרחבות הפערים במתמטיקה נובעת מכך שהשיפור בהישגי תלמידים יוצאי אתיופיה (32 נקודות לאורך 9 השנים, מחציתם בשנה האחרונה!), קטן הן מן השיפור בהישגי תלמידים דוברי עברית בכלל והן מן השיפור בהישגי תלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיופיה (42 נקודות).

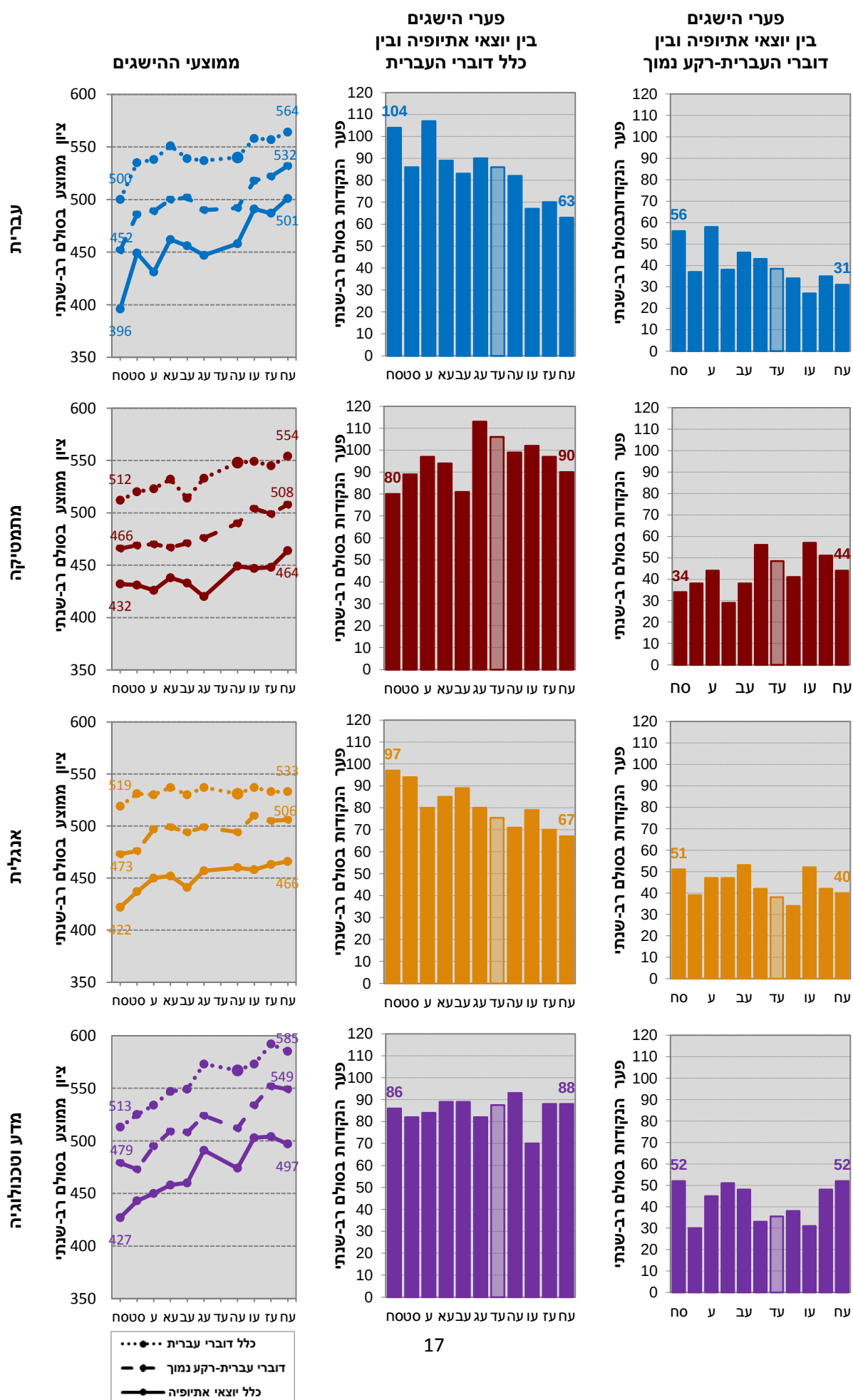
גם בקרב תלמידי כיתה ח', בכל המקצועות אמנם הפער בהישגים קטן יותר כאשר משווים בין תלמידים יוצאי אתיופיה לתלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיופיה, לעומת הפער בהישגים בהשוואה לכלל התלמידים דוברי העברית, אולם עדיין קיים פער ניכר. משמעות ממצא זה היא שפער ההישגים בין כלל התלמידים דוברי העברית לתלמידים יוצאי אתיופיה מוסבר **רק בחלקו** על ידי הפערים ביניהם ברמת הרקע החברתי-כלכלי. בה בעת, השיפור בהישגי תלמידים יוצאי אתיופיה, בעברית ובאנגלית, גבוה במידה רבה מן השיפור בהישגי תלמידים דוברי עברית (בכלל, ובפרט אלו) מרקע חברתי-כלכלי נמוך. במדע וטכנולוגיה, לעומת זאת, השיפור בהישגי תלמידים יוצאי אתיופיה דומה לשיפור בהישגי כלל התלמידים דוברי העברית וגם

דומה לשיפור בהישגי תלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך. כאמור, הממצא המדאיג במיוחד נוגע להתרחבות הפער בהישגים במתמטיקה, ביחס לשתי קבוצות ההשוואה.

השוואה בין שתי נקודות הזמן האחרונות, שנת תשע"ח לעומת שנת תשע"ז, מעלה כי **במתמטיקה** חל צמצום קל של 7 נקודות בפערים, הן בהשוואה לכלל דוברי העברית והן בהשוואה לתלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיופיה. המדובר **בצמצום רצוי** בפערי ההישגים שמקורו בעליות חדות יותר בהישגי תלמידים יוצאי אתיופיה בהשוואה לעליות בהישגי תלמידים בקבוצות ההשוואה. גם **בעברית** נרשם צמצום רצוי של 7 נקודות אך רק בפער בהשוואה להישגי כלל התלמידים דוברי העברית, כאשר לא נרשם שינוי ניכר בגודל פער ההישגים מתלמידים דוברי עברית מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיופיה. לעומת זאת, **באנגלית** לא נרשם שינוי של ממש בפערי ההישגים, הן בהשוואה לכלל דוברי עברית והן בהשוואה לאלו מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיופיה. מקור הדבר ביציבות בהישגי תלמידים יוצאי אתיופיה כמו גם בהישגי תלמידים בקבוצות ההשוואה. גם **במדע וטכנולוגיה** פערי ההישגים בתשע"ח דומים לאלו בתשע"ז, בשל ירידות דומות בגודלן בהישגי תלמידים יוצאי אתיופיה וכלל התלמידים דוברי העברית (לצד יציבות בהישגי תלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיופיה).²²

²² בהתייחס לשיעורי התלמידים המשולבים, נמצא כי בכיתות ח', לא זו בלבד ששיעורי התלמידים המשולבים נמוכים יותר מאשר בכיתות ה' בכל קבוצות האוכלוסייה, גם השינויים בין השנים מתונים יותר. מסתמן כי ההשפעה של השינויים לאורך השנים בשיעורי תלמידים משולבים על השינויים בהישגים – ככל שזו קיימת אם בכלל – מוגבלת. ממצא זה נכון גם לגבי השפעת השינויים בשיעורי התלמידים אשר נבחנו בכיתות מותאמות על השינויים בהישגים (במקצועות בהם יש כיתות מותאמות).

תרשים 3: הישגי תלמידים דוברי עברית בכיתות ח', לפי מוצא ורקע חברתי-כלכלי

הישגי תלמידים יוצאי אתיופיה במערכת מבחני המיצ"ב, לפי מאפיינים דמוגרפיים וחברתיים

בחלק זה יוצגו הישגיהם של תלמידים יוצאי אתיופיה בפילוחים לפי שלושה מאפיינים דמוגרפיים וחברתיים, שבמחקרים קודמים נמצאו קשורים להישגים במבחני המיצ"ב: מגדר (בנות/בנים), סוג פיקוח (ממלכתי/ממ"ד)²³ וסטטוס עלייה מאתיופיה (עולים/בני עולים). משיקולים הנוגעים לגודל המדגם הוחלט לבחון את הממצאים באמצעות קיבוץ נתונים משנתיים רצופות, וזאת כדי להבטיח את מהימנותם וייצוגיותם של הממצאים ולהפחית את החשיפה לטעויות דגימה.

כך, קובצו נתוני המיצ"ב משנתיים עוקבות לכדי חמש נקודות זמן, כדלהלן:

תשס"ח-תשס"ט

תש"ע-תשע"א

תשע"ב-תשע"ג

תשע"ה-תשע"ו

תשע"ז-תשע"ח.

בניתוח הממצאים שלהלן יש לזכור כי שינויים שחלו בשנה האחרונה, בין תשע"ז ובין תשע"ח, לא בהכרח יבואו לידי ביטוי בנתונים המקובצים.

הישגים לפי מגדר

בתרשים 4 מוצגים ציוני המיצ"ב במקצוע העברית של הבנות והבנים בכיתה ה', בחלוקה לפי מוצא, וכן פערי ההישגים בין המגדרים בקרב כלל התלמידים דוברי העברית ובקרב תלמידים יוצאי אתיופיה.

מן התרשים עולה כי לאורך השנים נרשם בקרב תלמידים יוצאי אתיופיה בכיתות ה' שיפור בהישגים **בשפת-אם עברית**, הן בקרב בנים (103 נקודות) והן בקרב בנות (73 נקודות). עוד נמצא כי בדומה לתופעה בקרב כלל התלמידים דוברי העברית, גם בקרב התלמידים יוצאי אתיופיה הישגי הבנות בעברית גבוהים מהישגי הבנים בעברית. בקרב יוצאי אתיופיה, הפער לטובת הבנות שעמד על 57 נקודות בתשס"ח-תשס"ט, נסגר חלקית, בעיקר בשל שיפור גדול יותר בהישגי הבנים בשנים תש"ע-תשע"א, ומאז התייצב הפער על כ-25 עד 30 נקודות. מגמות דומות נרשמו גם בקרב כלל התלמידים דוברי העברית, כך שנרשם שיפור הן בהישגי בנים (45 נקודות) והן בהישגי בנות (29 נקודות) לאורך שנות המדידה, וכן הישגי הבנות בעברית גבוהים מהישגי הבנים (16 נקודות בתשע"ז-תשע"ח, מחצית מהפער בתשס"ח-תשס"ט), כאשר תבנית השינוי דומה לזו שהתקבלה בקרב תלמידים יוצאי אתיופיה.

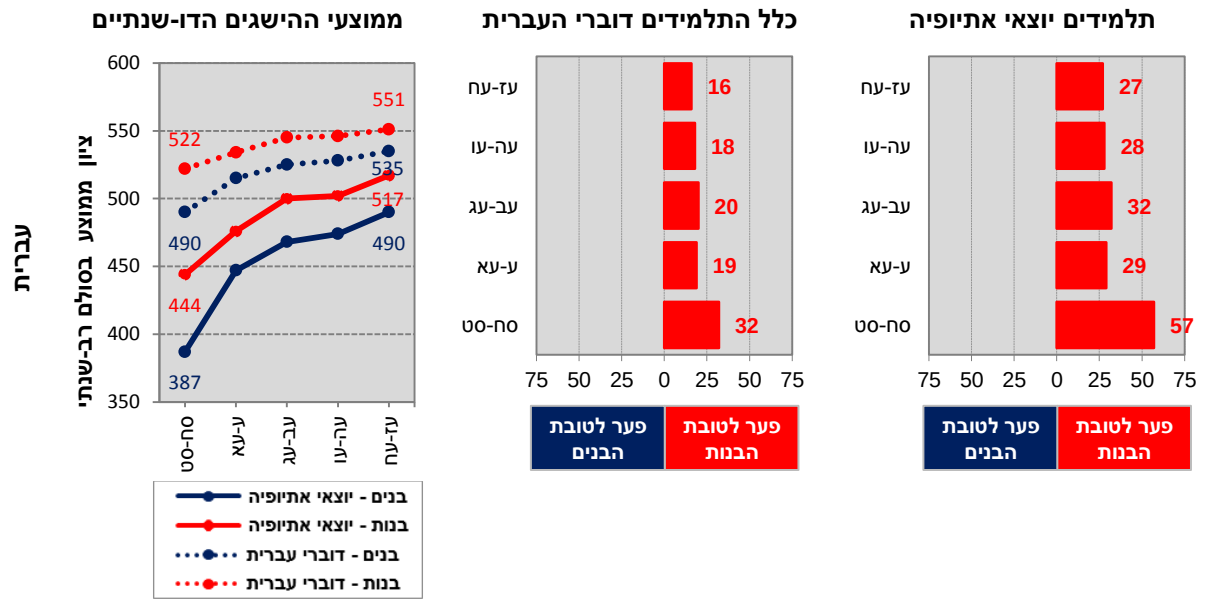
זאת ועוד, כאשר בוחנים תלמידים מאותו מגדר, נמצא כי הפערים בהישגים בין כלל התלמידים דוברי העברית ובין התלמידים העולים מאתיופיה ניכרים יותר בקרב בנים (45 נקודות בתשע"ח) מאשר בקרב בנות (34 נקודות בתשע"ח).

מכלול הממצאים מצביע על הצורך בפעולות ממוקדות לקידום בנים יוצאי אתיופיה בכיתות ה', ובפרט בעברית.

²³ הפיקוח החרדי לא נכלל בניתוח זה בשל היעדר יציגות של אוכלוסייה זו במבחני המיצ"ב ובשל העובדה ששיעור התלמידים יוצאי אתיופיה קטן ביותר בסוג פיקוח זה.

תרשים 4: הישגים דו-שנתיים של תלמידים דוברי עברית בכיתות ה', לפי מוצא ומגדר

פערי ההישגים הדו-שנתיים בין בנים ובין בנות בקרב

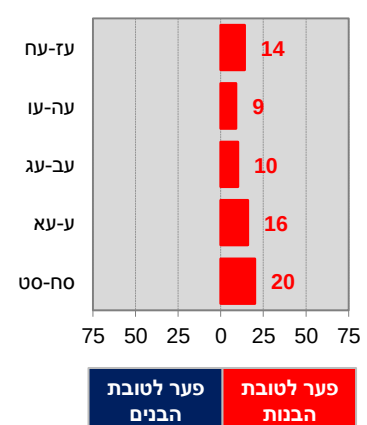
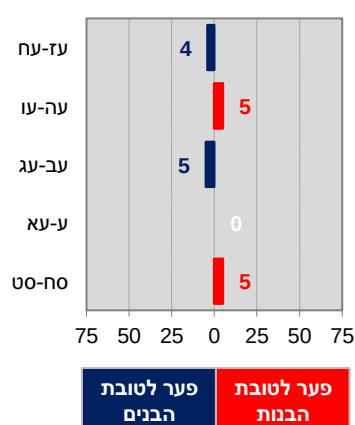
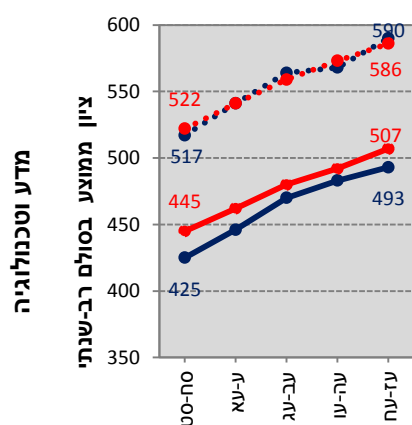
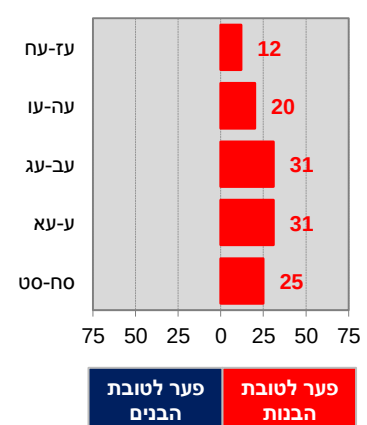
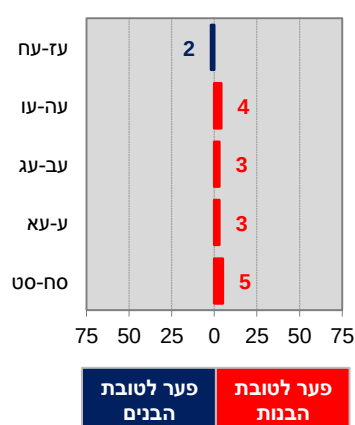
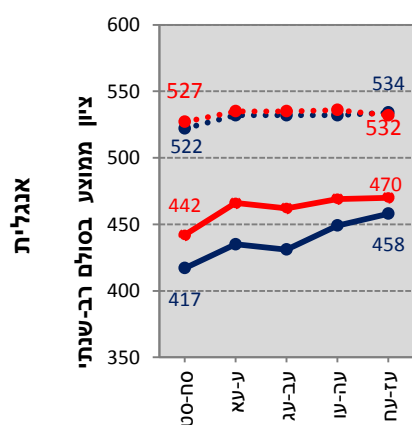
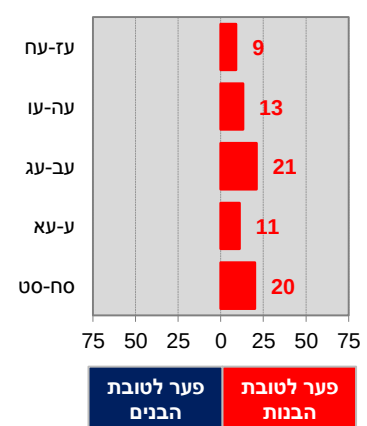
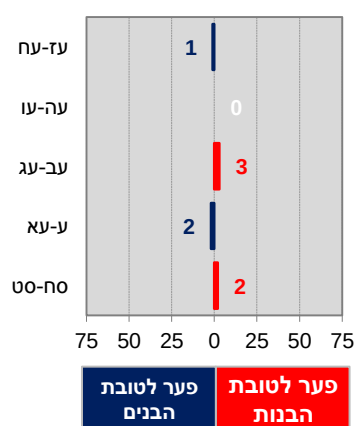
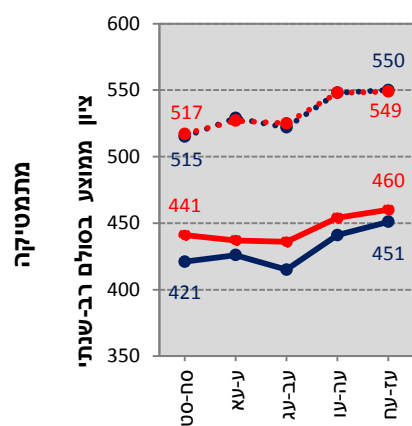
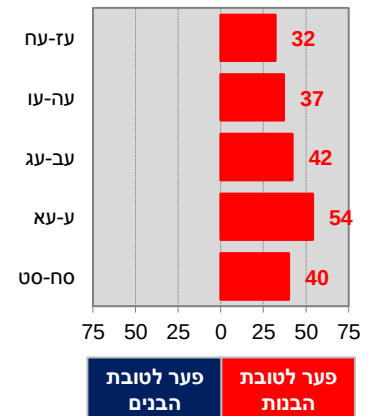
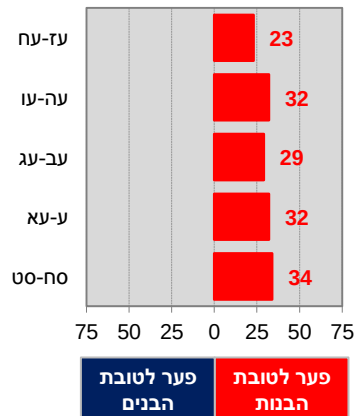
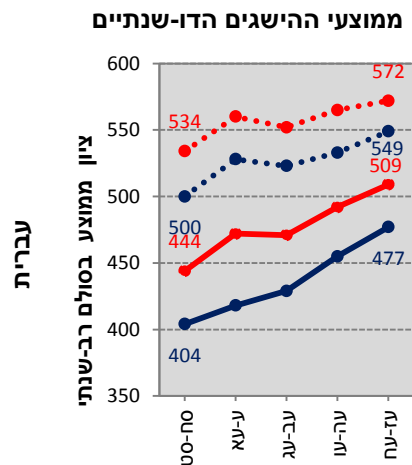
בתרשים 5 מוצגים ציוני המיצ"ב של הבנות והבנים **בכיתה ח'**, בחלוקה לפי מוצא; וכן פערי ההישגים בין המגדרים בקרב כלל התלמידים דוברי העברית ובקרב תלמידים יוצאי אתיופיה.

מן התרשים עולה כי לאורך השנים נרשם בקרב תלמידים יוצאי אתיופיה בכיתות ח' שיפור בהישגים הן בקרב בנים והן בקרב בנות. בכל המקצועות השיפור בהישגי הבנים גדול מהשיפור בהישגי הבנות. עוד נמצא כי בקרב תלמידים יוצאי אתיופיה **בכל המקצועות** ובכל השנים הישגי הבנות גבוהים יותר מהישגי הבנים. הפערים הגדולים ביותר נרשמו בעברית (פערי של 32 נקודות בתשע"ז-תשע"ח), וביתר מקצועות ההיבחנות הפערים קטנים (כ-10 עד 15 נקודות). בד בבד, ניתן לראות במרבית המקצועות מגמה של צמצום בגודל הפערים המגדריים בקרב תלמידים יוצאי אתיופיה (במרבית המקצועות צמצום של כ-10 נקודות, ובמדע וטכנולוגיה רק 6 נקודות), ובפרט בתשע"ז-תשע"ח (פרט למדע וטכנולוגיה). בקרב כלל התלמידים דוברי העברית התקבלה תמונה שונה בנוגע לפערים המגדריים, כאשר רק **בעברית** הישגי הבנות גבוהים יותר (פערי יציב של כ-30 נקודות עד תשע"ה-תשע"ו אשר צומצם מעט בתשע"ז-תשע"ח ל-23 נקודות), כאשר בשאר המקצועות אין פערים של ממש בין הישגי בנים להישגי בנות.

זאת ועוד, בכל המקצועות, כאשר בוחנים הישגי תלמידים מאותו מגדר, הרי שהן בקרב בנים והן בקרב בנות קיימים פערים גדולים בהישגים בין כלל התלמידים דוברי העברית ובין התלמידים העולים מאתיופיה. בכל המקצועות, ובעיקר באנגלית ובמדע וטכנולוגיה, הפערים הללו ניכרים יותר בקרב בנים מאשר בקרב בנות.

תרשים 5: הישגים דו-שנתיים של תלמידים דוברי עברית בכיתות ח', לפי מוצא ומגדר

פערי ההישגים הדו-שנתיים בין בנים ובין בנות בקרב תלמידים יוצאי אתיופיה כלל התלמידים דוברי העברית

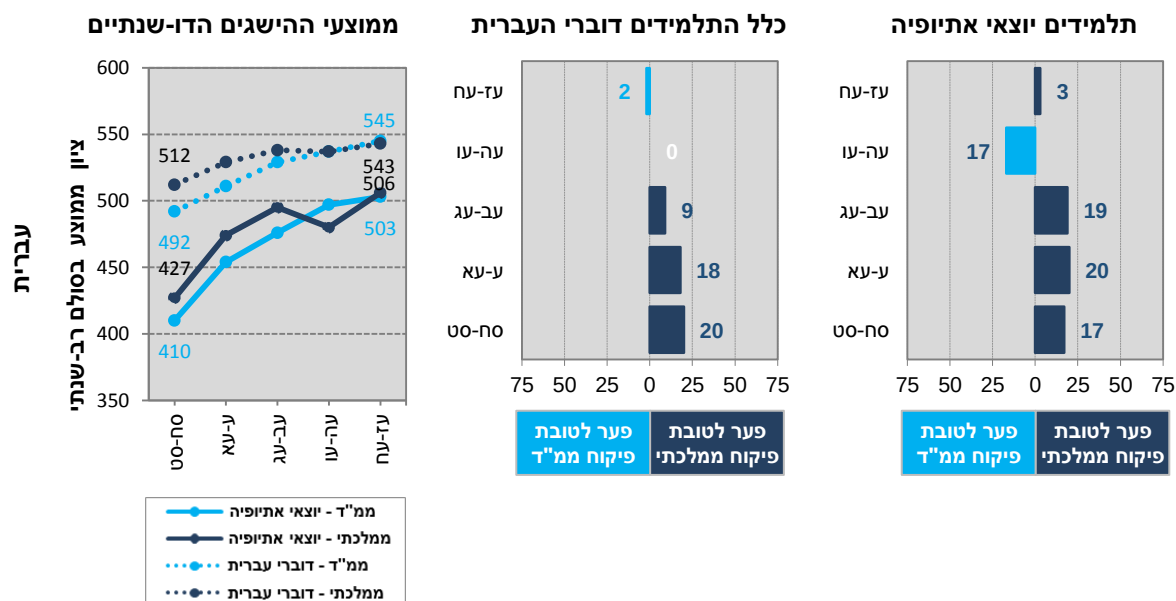
- בנינים - יוצאי אתיופיה
- בנות - יוצאי אתיופיה
- ...●... בנינים - דוברי עברית
- ...●... בנות - דוברי עברית

בהשוואות בין הישגי תלמידים בפילוח לפי סוגי הפיקוח של בתי הספר שאליהם הם משתייכים, יש לזכור כי בפיקוח הממ"ד ישנו שיעור גבוה יותר של תלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך, ובפרט בקרב תלמידים יוצאי אתיופיה. כך לדוגמא, בקרב הנבחנים במיצ"ב בשנים תשע"ז-תשע"ח, 92% מיוצאי אתיופיה הלומדים בפיקוח הממ"ד שייכים לרקע חברתי-כלכלי נמוך, בהשוואה ל-84% בפיקוח הממלכתי. כמו כן, שיעור ניכר מהתלמידים יוצאי אתיופיה לומדים בפיקוח הממ"ד, כמוצג ב**תרשים 1**. יש אפוא להביא בחשבון נתון זה בפירוש הממצאים שלהלן.

בתרשים 6 מוצגים ציוני המיצ"ב במקצוע העברית עבור תלמידי **כיתות ה'** בפיקוח הממלכתי ובפיקוח הממ"ד, בחלוקה לפי מוצא; וכן פערי ההישגים בין סוגי הפיקוח בקרב כלל התלמידים ובקרב תלמידים יוצאי אתיופיה. מן התרשים עולה כי בקרב תלמידים יוצאי אתיופיה בפיקוח הממ"ד יש שיפור מתמשך בהישגים לאורך התקופה כולל בתשע"ז-תשע"ח, ואילו בקרב אלו שבפיקוח הממלכתי נרשמה מגמה דומה של שיפור בהישגים לאורך השנים (פרט לירידה בהישגים בתשע"ה-תשע"ו). עוד נמצא כי עד לתשע"ב-תשע"ג היו הישגי תלמידים יוצאי אתיופיה בפיקוח הממלכתי גבוהים מהישגי עמיתיהם בפיקוח הממ"ד (בכ-20 נקודות), כאשר לראשונה בתשע"ה-תשע"ו חל היפוך והישגי התלמידים יוצאי אתיופיה בבתי ספר בפיקוח הממ"ד היו גבוהים יותר (בכ-15 נקודות, בעקבות ירידה בהישגי תלמידים בבתי-ספר בפיקוח הממלכתי לצד המשך עלייה בהישגי עמיתיהם בפיקוח הממ"ד). בתשע"ז-תשע"ח, נרשמו עליות בהישגי תלמידים בשני סוגי הפיקוח ובאופן ניכר יותר בקרב תלמידים בבתי-ספר בפיקוח הממלכתי, דבר שהוביל לסגירת הפער כך שהישגי תלמידים יוצאי אתיופיה שבפיקוח הממ"ד דומים להישגי חבריהם בפיקוח הממלכתי. בקרב כלל התלמידים דוברי העברית ניכרת מגמה עקבית ומתמשכת של צמצום הפערים בעברית בין שני סוגי הפיקוח עקב עלייה גדולה יותר בהישגי תלמידים בבתי ספר בפיקוח ממ"ד, כך שכבר בתשע"ה-תשע"ו הפערים נסגרו לחלוטין ומצב זה נשמר גם בתשע"ז-תשע"ח. ניתן לסכם אם כן, כי הן בקרב כלל התלמידים דוברי העברית והן בקרב יוצאי אתיופיה, בשנים תשע"ז-תשע"ח הישגי תלמידים בבתי-ספר בפיקוח הממלכתי דומים להישגי תלמידים בפיקוח הממלכתי-דתי, וזאת לעומת פער של כ-20 נקודות לטובת הראשונים שנרשם בשנים הראשונות למדידה. זאת ועוד, כאשר בוחנים תלמידים מבתי-ספר באותו סוג פיקוח, נמצא כי הפערים בהישגים בין כלל התלמידים דוברי העברית ובין התלמידים העולים מאתיופיה יחסית דומים בבתי-ספר בפיקוח הממלכתי ובפיקוח הממ"ד.

תרשים 6: הישגים דו-שנתיים של תלמידים דוברי עברית בכיתות ה', לפי מוצא וסוג פיקוח

פערי ההישגים הדו-שנתיים בין תלמידי הפיקוח הממלכתי והממ"ד בקרב

בתרשים 7 מוצגים ציוני המיצ"ב עבור תלמידי **כיתות ח'** בפיקוח הממלכתי ובפיקוח הממ"ד, בחלוקה לפי מוצא; וכן פערי ההישגים בין שני סוגי הפיקוח בקרב כלל התלמידים ובקרב תלמידים יוצאי אתיופיה. מן התרשים עולה כי מתקבל דפוס שינוי שאינו עקבי לאורך השנים בקרב תלמידים יוצאי אתיופיה. אפשר שאי-יציבות זו היא גם תוצר של שונות דגימה גדולה, הנובעת מריכוז גבוה של תלמידים יוצאי אתיופיה בבתי ספר מסוימים ומקומם של פערי הישגים בין בתי ספר אלו. מסתמן כי **באנגלית, בעברית ובמתמטיקה** גודל השיפור לאורך השנים דומה בין תלמידים יוצאי אתיופיה בבתי-ספר שבפיקוח הממלכתי ובין חבריהם בבתי-ספר שבפיקוח הממ"ד, כך שבאנגלית קיים פער גדול של כ-40 נקודות לטובת תלמידים בפיקוח הממלכתי, במתמטיקה נרשם פער קל בלבד של כ-5 עד 10 נקודות, ואילו בעברית לא קיים פער של ממש הן בתשס"ח-תשס"ט והן בתשע"ז-תשע"ח. לעומת זאת, **במדע וטכנולוגיה**, השיפור לאורך השנים בהישגי תלמידים יוצאי אתיופיה בפיקוח הממ"ד (75 נקודות) גדול מן השיפור בהישגי חבריהם בפיקוח הממלכתי (54 נקודות), כך שפער ההישגים בתשס"ח-תשס"ט נסגר (כבר בתש"ע-תשע"א וגם בתשע"ז-תשע"ח). **בכל המקצועות** בקרב תלמידים יוצאי אתיופיה בבתי-ספר שבפיקוח הממלכתי נרשמה עלייה בהישגים בתשע"ז-תשע"ח לעומת **תשע"ה-תשע"ו** (בעיקר בעברית ובמדע וטכנולוגיה), ואילו בקרב חבריהם בפיקוח הממ"ד נרשמה יציבות בכל המקצועות, פרט לעלייה קטנה בהישגים בעברית.

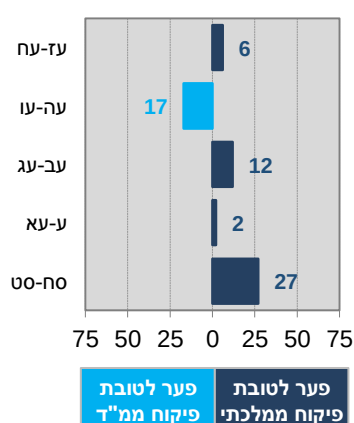
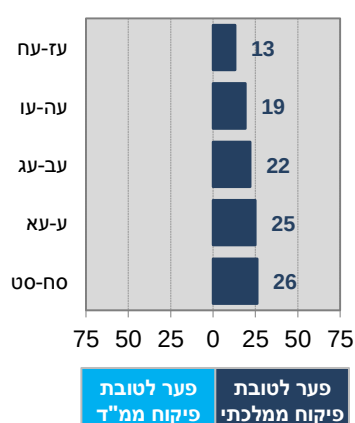
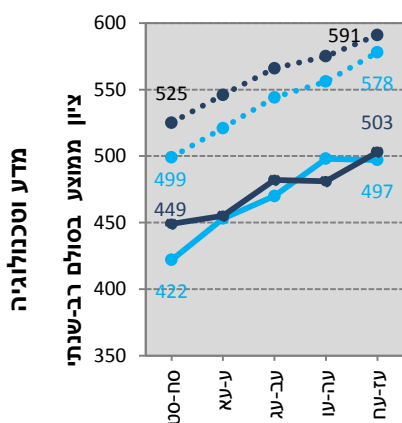
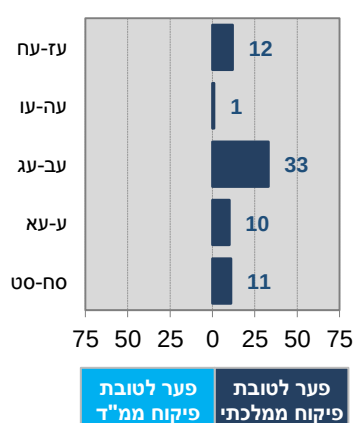
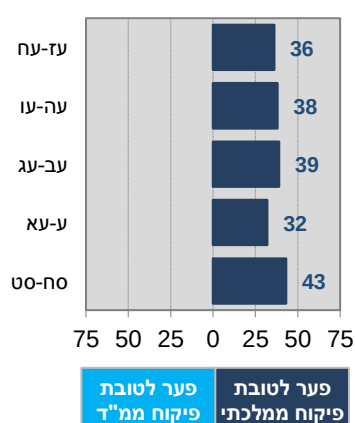
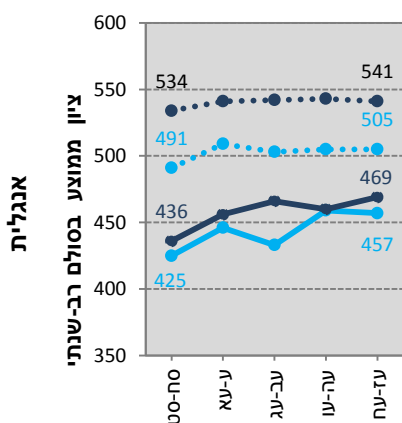
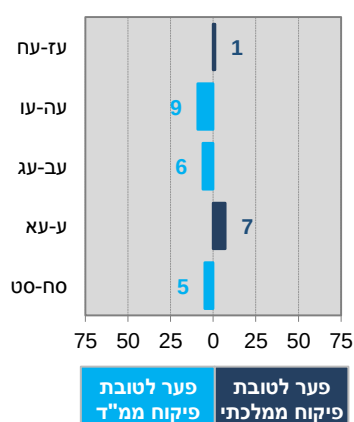
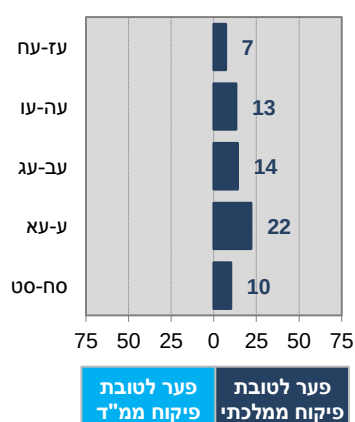
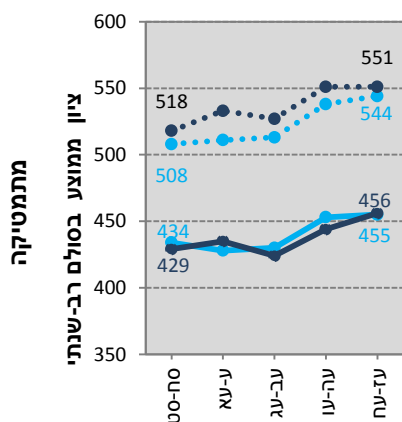
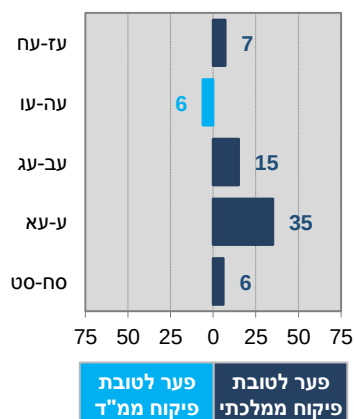
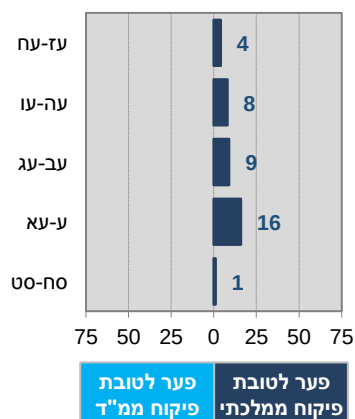
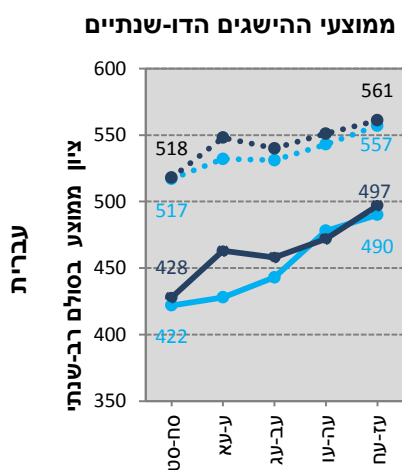
עוד נמצא כי לאחר שבשנים תשע"ה-תשע"ו הישגי תלמידים יוצאי אתיופיה שבפיקוח הממ"ד היו גבוהים (במדע וטכנולוגיה, במתמטיקה ובעברית) או דומים (באנגלית) להישגי עמיתיהם בפיקוח הממלכתי, בשנים תשע"ז-תשע"ח חזרו הישגי תלמידים יוצאי אתיופיה שבפיקוח הממלכתי להיות גבוהים מעט יותר (**באנגלית, בעברית, ובמדע וטכנולוגיה**) או דומים (**במתמטיקה**) להישגי חבריהם שבפיקוח הממ"ד. מגמה זו תואמת למגמה שנצפתה בשנים קודמות (תשס"ח-תשע"ג). בדומה לכך, בקרב כלל התלמידים דוברי העברית ההישגים בפיקוח הממלכתי גבוהים יותר במרבית המקצועות (בעיקר באנגלית, כאשר בעברית הפער שוב נסגר בתשע"ז-תשע"ח) ולאורך כל התקופה.²⁴

זאת ועוד, בכל המקצועות, כאשר בוחנים הישגי תלמידים מבתי-ספר באותו סוג פיקוח, הרי שהן בפיקוח הממלכתי והן בפיקוח הממ"ד קיימים פערים גדולים בהישגים בין כלל התלמידים דוברי העברית ובין התלמידים העולים מאתיופיה. בעיקר באנגלית, הפערים הללו ניכרים יותר בבתי-ספר בפיקוח הממלכתי (פער בתשע"ח: 72 נקודות) מאשר בבתי-ספר בפיקוח הממ"ד (48 נקודות). ברם, הדבר נובע בעיקר מכך שבקרב כלל התלמידים דוברי העברית הישגי תלמידי הפיקוח הממ"ד נמוכים משמעותית מהישגי תלמידי הפיקוח הממלכתי (ב-36 נקודות), ואילו בקרב יוצאי אתיופיה הפער מתון הרבה יותר (12 נקודות בלבד). פערי ההישגים בשאר המקצועות בין כלל התלמידים דוברי העברית ובין התלמידים העולים מאתיופיה דומים יחסית בשני סוגי הפיקוח.

²⁴ יש לזכור כי בניתוח זה הממוצעים הינם דו-שנתיים, כלומר מייצגים ממוצע הישגים בשתי שנים עוקבות, ולכן שינויים בממוצע ההישגים בין תשע"ז לתשע"ח (או בין כל שתי שנים בזוג שנים) אינם באים לידי ביטוי.

תרשים 7: הישגים דו-שנתיים של תלמידים דוברי עברית בכיתות ח', לפי מוצא וסוג פיקוח

פערי הישגים הדו-שנתיים בין תלמידי הפיקוח הממלכתי והממ"ד בקרב תלמידים יוצאי אתיופיה כלל התלמידים דוברי העברית

בתרשים 8 מוצגים ציוני המיצ"ב **בעברית** של תלמידי **כיתות ה'**, וזאת תוך פילוח תלמידים יוצאי אתיופיה לפי סטטוס עלייה (קרי עולים לעומת בני עולים), בהשוואה להישגי כלל התלמידים בבתי ספר דוברי עברית, ופערי ההישגים ביניהם. מן התרשים עולה כי לאורך השנים, הישגי תלמידים בני עולים בעברית גבוהים מהישגי תלמידים עולים מאתיופיה, אך נמוכים מהישגי כלל התלמידים דוברי העברית. הפער בין הישגי תלמידים בני עולים לתלמידים עולים הלך והצטמצם בין השנים תשס"ח-תשס"ט (46 נקודות) לתשע"ב-תשע"ג (24 נקודות), ומאז נרשמה התרחבות של הפער עד לתשע"ז-תשס"ח (38 נקודות). התרחבות הפער בתשע"ז-תשע"ח נובעת מעליה קלה בהישגי תלמידים עולים (8 נקודות) לעומת עלייה ניכרת בהישגי בני העולים (17 נקודות). יש לשים לב כי פער ההישגים בעברית בין בני העולים ובין כלל דוברי עברית הצטמצם לאורך השנים במידה רבה (ביותר מ-40 נקודות), אולם חשוב להדגיש כי בתשע"ז-תשע"ח עדיין קיים פער גדול של 30 נקודות בהישגים בין כלל דוברי עברית (543 נקודות) לבני העולים (513 נקודות). פער ההישגים בעברית בין כלל דוברי עברית לעולים מאתיופיה (475 נקודות) גדול אף יותר ועומד על כ-70 נקודות בתשע"ז-תשע"ח (לעומת פער של כ-120 נקודות בתשס"ח-תשס"ט).

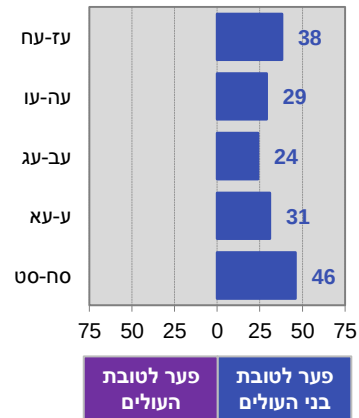
בתרשים 9 מוצגים ציוני המיצ"ב של תלמידי **כיתות ח'**, תוך פילוח תלמידים יוצאי אתיופיה לפי סטטוס עלייה, וכן פערי ההישגים בין תלמידים בני עולים ותלמידים עולים מאתיופיה. מן התרשים עולה כי **בכל ארבעת המקצועות** הישגיהם של בני העולים גבוהים מהישגי העולים: הפערים הגדולים ביותר הם **באנגלית ובעברית** (כ-30 נקודות) ופערים קטנים יותר **במתמטיקה ובמדע וטכנולוגיה** (כ-20 נקודות). **בעברית, במדע וטכנולוגיה ובאנגלית** ניכרת מגמה של צמצום פערים לאורך השנים (בעברית החל מתש"ע-תשע"א), כך שהפערים בתשע"ז-תשע"ח קטנים בכ-10 עד 15 נקודות ביחס לפערים בתשס"ח-תשס"ט. **במתמטיקה**, לעומת זאת, הפערים בין הישגי בני עולים ועולים דווקא התרחבו (בכ-10 נקודות). הדבר נובע מכך שהשיפור בהישגים שחל לאורך התקופה גבוה יותר בקרב בני העולים בהשוואה לזה שחל בקרב העולים. עם זאת, יש לשים לב כי הפערים בהישגים באנגלית ובעברית בין בני העולים ובין כלל דוברי עברית הצטמצמו לאורך השנים בכ-20 נקודות. בניגוד לכך, הפערים בהישגים במדע וטכנולוגיה ובמתמטיקה בין בני העולים ובין כלל דוברי עברית דווקא התרחבו לאורך השנים - ב-12 נקודות וב-8 נקודות, בהתאמה. נרשמו פערים ניכרים בהישגים בין כלל דוברי עברית לבני העולים – פערים עומדים בתשע"ז-תשע"ח על כ-60 נקודות (אנגלית ועברית), ועד כ-85 נקודות (מדע וטכנולוגיה ומתמטיקה). הפערים בהישגים בין כלל דוברי עברית לעולים גדולים עוד יותר בכל המקצועות, ועומדים על כ-85 ועד 110 נקודות.

חשוב להדגיש כי בשכבת כיתה ח', הישגיהם של בני העולים (**תרשים 9**) נמוכים מהישגי תלמידים דוברי עברית מרקע חברתי-כלכלי נמוך (**תרשים 3**). בתשע"ז-תשע"ח, פערים אלו עומדים על כ-30 נקודות (עברית ואנגלית) ועד כ-45 נקודות (מתמטיקה ומדע וטכנולוגיה). עם זאת, בשכבת כיתה ה' ההישגים בעברית של בני העולים (**תרשים 8**) דומים להישגיהם של תלמידים דוברי עברית מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיופיה (**תרשים 2**).

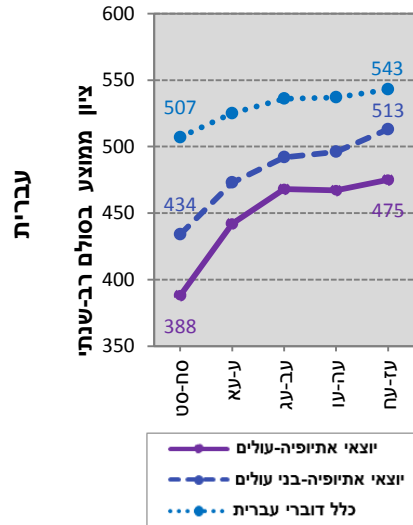
תרשים 8: הישגים דו-שנתיים של תלמידים דוברי עברית בכיתות ה', לפי מוצא וסטטוס עלייה

פערי ההישגים הדו-שנתיים

בין תלמידים עולים מאתיופיה ובין תלמידים בני עולים מאתיופיה

ממוצעי ההישגים הדו-שנתיים

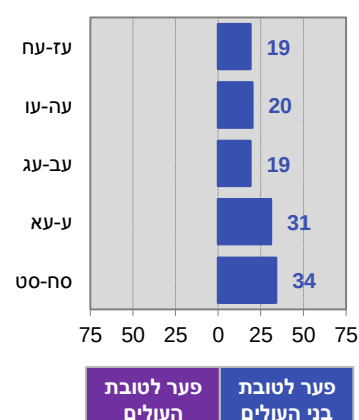
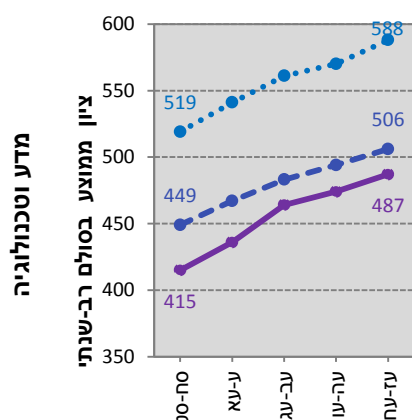
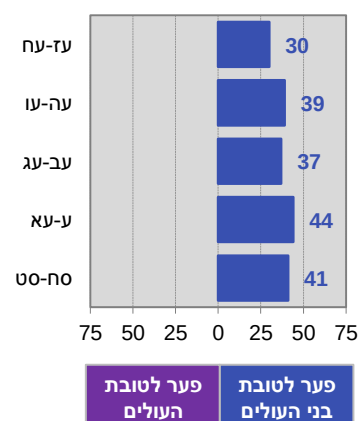
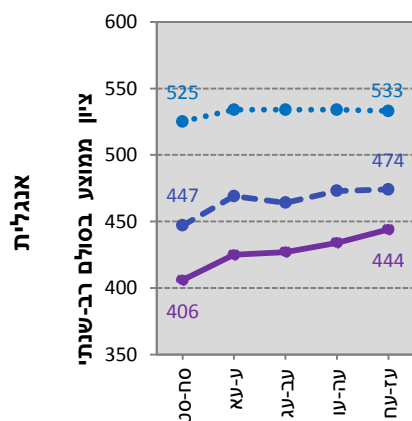
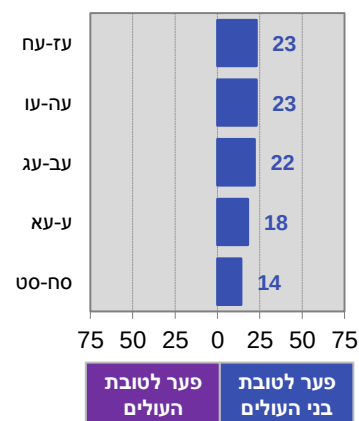
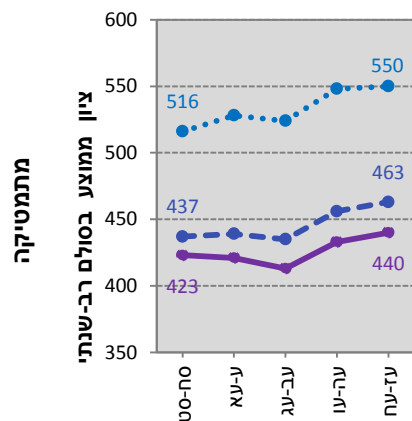
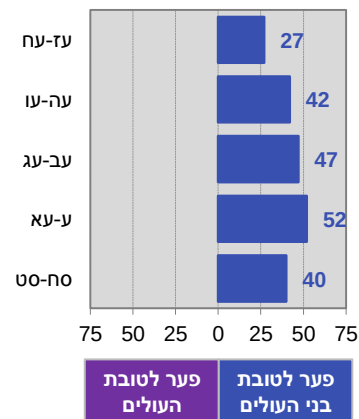
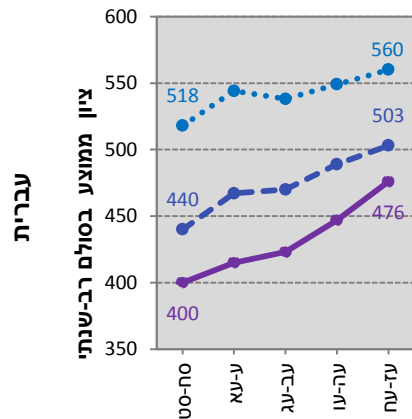

תרשים 9: הישגים דו-שנתיים של תלמידים דוברי עברית בכיתות ח', לפי מוצא וסטטוס עלייה

פערי ההישגים הדו-שנתיים

בין תלמידים עולים מאתיופיה ובין תלמידים בני עולים מאתיופיה

ממוצעי ההישגים הדו-שנתיים

—●— יוצאי אתיופיה-עולים
 - - -●- - יוצאי אתיופיה-בני עולים
 ...●... כלל דוברי עברית

עמדות תלמידים יוצאי אתיופיה כלפי המקצועות השונים

בפתח חוברת המבחנים לכיתות ה' ו-ח' הוצגו לכל תלמיד מספר היגדים לדיווח עצמי העוסקים בתחושת המסוגלות ובמוטיבציה ללימודי המקצוע בכיתה. בנוגע לכל היגד התבקש התלמיד לציין באיזו מידה הוא מסכים עם הנאמר בו על סולם בן חמש דרגות, הנע מ"מסכים מאוד" (5) ועד "מאוד לא מסכים" (1). להלן יוצגו העמדות של תלמידים יוצאי אתיופיה, עולים ובני עולים, כלפי מקצועות ההיבחנות במיצ"ב (בכיתות ה': עברית בלבד, בכיתות ח': עברית, מתמטיקה, אנגלית, ומדע וטכנולוגיה) בשנת תשע"ח, בהשוואה לעמדותיהם של כלל התלמידים בבתי-ספר דוברי עברית ולעמדותיהם של תלמידים בבתי-ספר דוברי עברית מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיופיה, בחלוקה על פי שכבת כיתה (ה' ו-ח').

בתרשימים 10 ו-11 הנתון המדווח, בנוגע לכל היגד, הוא שיעור התלמידים שהביעו הסכמה עם הנאמר בהיגד, דהיינו סימנו את אחד משני הערכים הגבוהים ביותר בסולם (4 או 5). חלקו העליון של כל תרשים מוקצה להיגד העוסק בתחושת המסוגלות של התלמיד ("בדרך כלל אני מצליח במקצוע"), ואילו יתר החלקים מוקצים להיגדים העוסקים במוטיבציה: פנימית, קרי מידת ההנאה שלימוד המקצוע בכיתה מסב לתלמיד ("אני נהנה ללמוד את המקצוע"), וחיצונית, קרי החשיבות שמייחס התלמיד ללימודי המקצוע ("חשוב לי ללמוד את המקצוע").

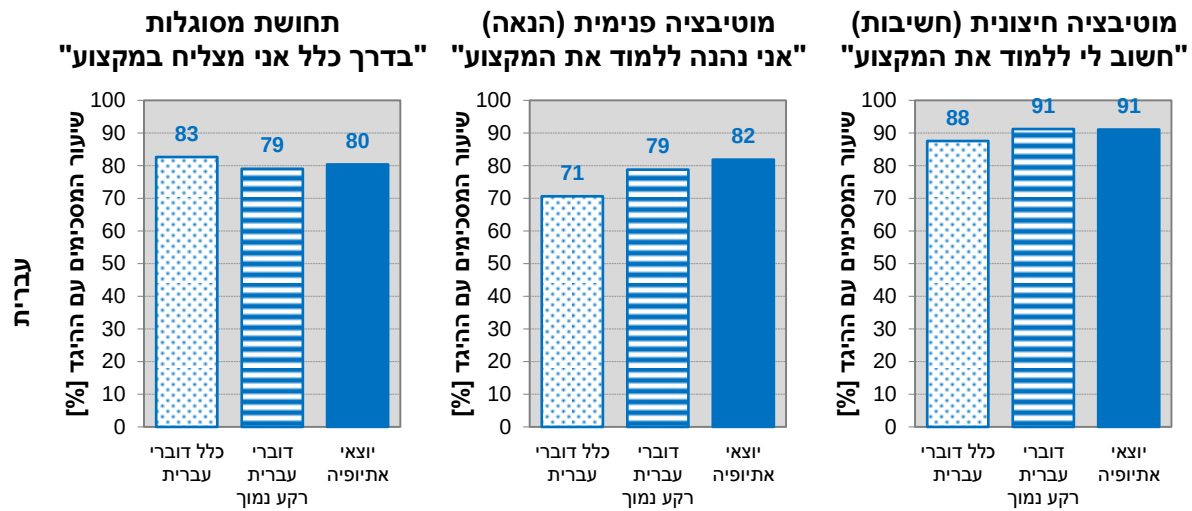
שכבת כיתה ה'

בתרשים 10 מוצגות העמדות כלפי לימודי **העברית** של תלמידי **כיתות ה'** בקרב תלמידים יוצאי אתיופיה בהשוואה לכלל התלמידים בבתי-ספר דוברי עברית ובהשוואה לתלמידים בבתי-ספר דוברי עברית מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיופיה.

מן התרשים עולה כי בעברית, **תחושת המסוגלות** של תלמידים יוצאי אתיופיה (80%) דומה לתחושת המסוגלות של כלל התלמידים בבתי-ספר דוברי עברית מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיופיה (79%) ומעט יותר נמוכה (ב-3% בלבד) מתחושת המסוגלות של כלל התלמידים בבתי-ספר דוברי עברית (83%). הדמיון בתחושת המסוגלות בעברית של תלמידים יוצאי אתיופיה ותלמידים דוברי עברית מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיופיה נמצא בהלימה לכך שפער ההישגים ביניהם קטן מאוד (8 נקודות בלבד). שיעור התלמידים יוצאי אתיופיה המדווחים על **הנאה** מלימודי העברית (82%) גבוה משיעור הנהנים בקרב כלל התלמידים בבתי-ספר דוברי עברית (71%) וגם גבוה במקצת מזה של תלמידים דוברי עברית מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיופיה (79%). עוד נמצא ש-91% מהתלמידים יוצאי אתיופיה ואלו דוברי העברית מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיופיה **מייחסים חשיבות** רבה ללימודי העברית, גבוה במקצת מהשיעור בקרב כלל דוברי העברית (88%). לסיכום, תלמידים יוצאי אתיופיה (בדומה לחבריהם מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיופיה) מציגים מוטיבציה פנימית וחיצונית גבוהה יותר ללימודי העברית (ב-9% וב-3%, בהתאמה), לצד תחושת מסוגלות נמוכה מעט יותר (ב-3%) בהשוואה לכלל התלמידים דוברי העברית.

בקרב תלמידים יוצאי אתיופיה נמצא מדרג לפיו שיעור המייחסים חשיבות ללימודי העברית גבוה משיעור המדווחים על הנאה מלימודי העברית, וזה גבוה משיעור המדווחים על תחושת מסוגלות במקצוע זה.

תרשים 10: עמדות כלפי מקצועות המיצ"ב בקרב תלמידי כיתות ה', לפי מוצא ורקע חברתי-כלכלי

בתרשים 11 מוצגות העמדות כלפי מקצועות המיצי"ב של תלמידי **כיתות ח'** בקרב תלמידים יוצאי אתיופיה בהשוואה לכלל התלמידים בבתי-ספר דוברי עברית ובהשוואה לתלמידים בבתי-ספר דוברי עברית מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיופיה.

מן התרשים עולה כי ככלל בארבעת המקצועות, **תחושת המסוגלות** של תלמידים יוצאי אתיופיה בכיתות ח' נמוכה במידה רבה מתחושת המסוגלות של כלל התלמידים בבתי-ספר דוברי עברית ונמוכה גם מזו של תלמידים בבתי-ספר דוברי עברית מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיופיה. בכל שלוש קבוצות התלמידים נמצא מדרג של תחושת המסוגלות שהיא גבוהה יותר בשפה העברית (63% בקרב יוצאי אתיופיה, לעומת 76% בקרב כלל התלמידים בבתי-ספר דוברי העברית), ברמת ביניים באנגלית (51%-ו-69%, בהתאמה) ובמתמטיקה (44%-ו-66%, בהתאמה), וברמה הנמוכה ביותר במדע וטכנולוגיה (37%-ו-63%, בהתאמה). למעשה, הפער בתחושת המסוגלות בין תלמידים יוצאי אתיופיה לכלל התלמידים בבתי-ספר דוברי עברית עומד על כ-20% ואף למעלה מכך (במדע וטכנולוגיה הפער עומד על 26%) בכל המקצועות פרט לעברית (13%). זאת ועוד, בכל שלוש קבוצות התלמידים תחושת המסוגלות בעברית נמוכה יותר בכיתה ח' מאשר בכיתה ה', אלא שבמעבר מכיתה ה' לכיתה ח' הירידה בתחושת המסוגלות בעברית בקרב תלמידים יוצאי אתיופיה חדה יותר (ירידה של 17%) ומתונה הרבה יותר בקרב כלל התלמידים דוברי העברית (ירידה של 7%).

עוד עולה מן התרשים כי **בכל המקצועות** שיעורי התלמידים יוצאי אתיופיה המדווחים על **הנאה** מלימודי המקצוע נמוכים משיעורי התלמידים דוברי עברית מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיופיה, כאשר הפער גדול במיוחד בהנאה מלימודי מדע וטכנולוגיה (פער של 16%: 38% לעומת 54%, בהתאמה) ומתמטיקה (פער של 11%: 42% לעומת 53%, בהתאמה), מתון יותר באנגלית (פער של 7%: 60% לעומת 67%, בהתאמה), ונמוך בעברית (פער של 3% בלבד: 51% לעומת 54%, בהתאמה). שיעור התלמידים יוצאי אתיופיה המדווחים על הנאה מלימודי מדע וטכנולוגיה הוא הנמוך ביותר מבין המדווחים על הנאה מלימודי מקצועות ההיבחנות השונים, בעוד בקרב תלמידים בקבוצות ההשוואה שיעורי המדווחים על הנאה מלימודי מדע וטכנולוגיה דומים לאלו המדווחים על הנאה מלימודי העברית ומלימודי המתמטיקה. זאת ועוד, בכל שלוש קבוצות התלמידים ההנאה שלימודי העברית מסבים לתלמידים נמוכה יותר בכיתה ח' מאשר בכיתה ה', כאשר הפער הגדול ביותר בין שיעורי המדווחים על הנאה מלימודי המקצועות בכיתות ה' לכיתות ח' נרשם בקרב תלמידים יוצאי אתיופיה (ירידה של 31%, לעומת ירידה של כ-25% ואף למטה מכך בקבוצות ההשוואה).

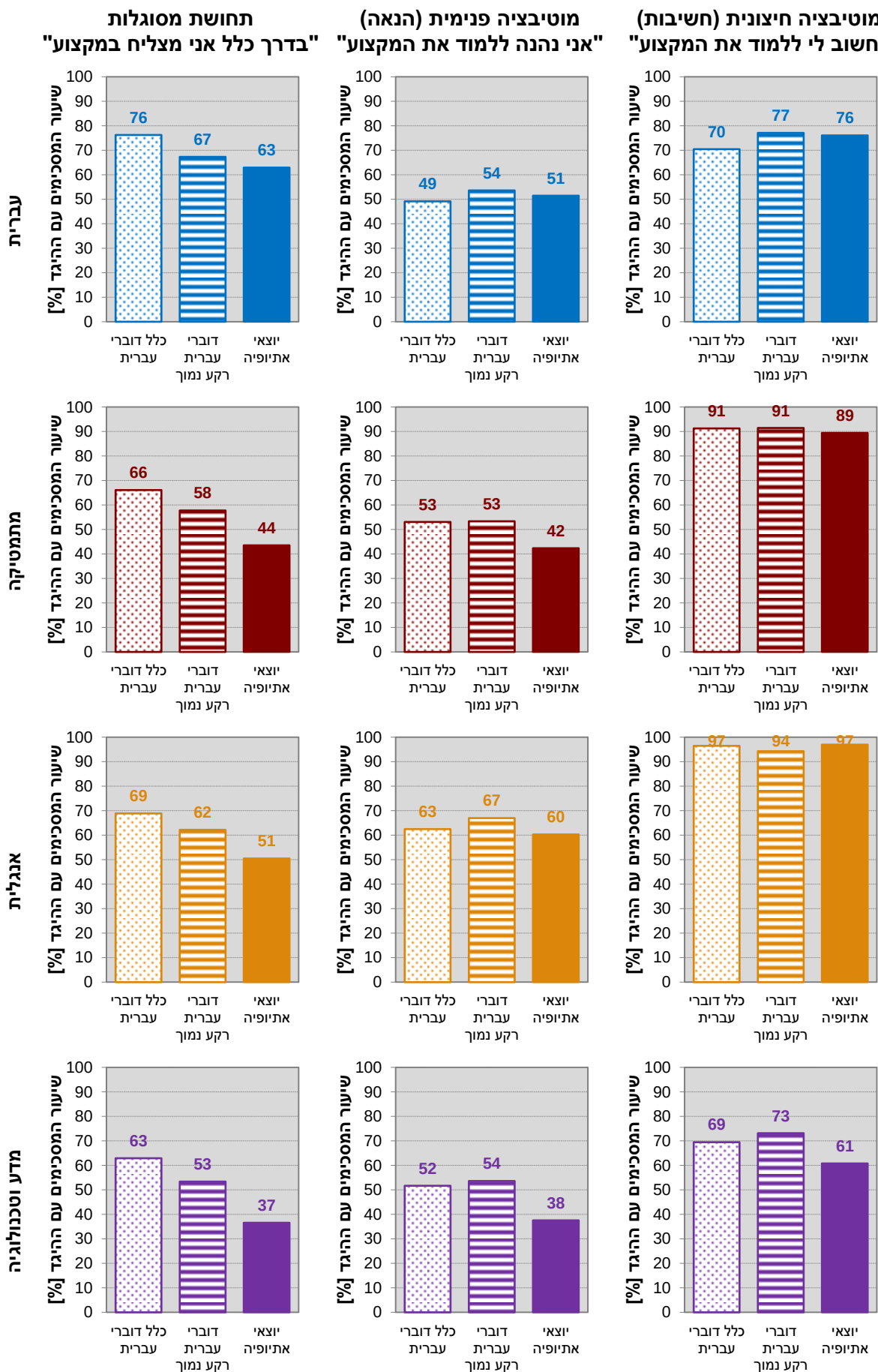
בכל האמור **לחשיבות** שמייחסים התלמידים ללימודי המקצועות, הרי מסתמן פער קל בלבד רק בשיעור המייחסים חשיבות ללימודי העברית מבין התלמידים יוצאי אתיופיה (76%) ורק ביחס לכלל התלמידים דוברי העברית (70%). לעומת זאת, פחות תלמידים יוצאי אתיופיה (61%) רואים חשיבות ללימודי המדע והטכנולוגיה, ביחס לתלמידים בקבוצות ההשוואה (כ-70%). שיעורי המייחסים חשיבות ללימודי האנגלית (כ-95%) והמתמטיקה (כ-90%) יחסית דומים בשלוש קבוצות האוכלוסייה הללו. נמצא הבדל בחשיבות המיוחסת ללימודי המקצועות השונים, כאשר בקרב תלמידים יוצאי אתיופיה שיעורים גבוהים רואים חשיבות ללימודי האנגלית (97%), קצת פחות מכך ללימודי המתמטיקה (89%), עוד פחות מכך מיוחסת חשיבות ללימודי העברית (76%), כשללימודי המדע והטכנולוגיה מיוחסת החשיבות הנמוכה ביותר (רק 61%). בולט כי בכל

שלוש קבוצות התלמידים החשיבות המיוחסת ללימודי העברית נמוכה הרבה יותר בכיתה ח' (כ-75%) מאשר בכיתה ה' (כ-90%).

ככלל, בכל שלוש קבוצות התלמידים, שיעור אלו המייחסים חשיבות ללימודי המקצוע גבוה משיעורי אלו המדווחים על הנאה או על תחושת מסוגלות.

לסיכום, הפערים בעמדות בין תלמידים יוצאי אתיופיה לתלמידים בשתי קבוצות ההשוואה ניכרים בעיקר בתחושת מסוגלות נמוכה יותר בקרב הראשונים וזאת בכל המקצועות, כאשר הפערים עומדים על למעלה מ-10% בכל המקצועות פרט לעברית. ביחס לתלמידים מכלל בתי-ספר דוברי עברית, הרי שפחות תלמידים יוצאי אתיופיה מדווחים על הנאה בעיקר מלימודי המדע והטכנולוגיה, המתמטיקה ובמידת מה גם מלימודי האנגלית. לא זו בלבד אלא שפחות תלמידים יוצאי אתיופיה מייחסים חשיבות ללימודי המדע והטכנולוגיה. ככלל, בעברית הפערים בעמדות קטנים יותר אם בכלל, ומסתמן ששיעור התלמידים יוצאי אתיופיה המדווחים על הנאה מלימודי העברית ואלו המייחסים חשיבות ללימודי העברית דומה לשיעור בקרב תלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיופיה (השיעורים המקבילים בקרב כלל התלמידים דוברי העברית גבוהים ונמוכים יותר, בהתאמה).

תרשים 11: עמדות כלפי מקצועות המיצ"ב בקרב תלמידי 'כיתות ח', לפי מוצא ורקע חברתי-כלכלי

בדוח זה מוצגים הישגיהם של התלמידים יוצאי אתיפיה במבחני המיצ"ב לאורך השנים תשס"ח-תשע"ח, וזאת בהשוואה להישגי כלל התלמידים בבתי-ספר דוברי עברית. ממצאי הדוח מצביעים על כך שלאורך העשור חל שיפור בהישגי תלמידים יוצאי אתיפיה, הן בכיתות ה' בעברית והן בכיתות כיתות ח' בכל מקצועות המיצ"ב, וזאת במקביל לשיפור בהישגי כלל התלמידים בבתי-ספר דוברי עברית. במבחן בשפת-אם עברית לכיתות ה' ובמחצית המבחנים לכיתות ח' (עברית ואנגלית) הביא הדבר לצמצום בפערים מול הישגי כלל התלמידים בבתי-הספר דוברי עברית וגם מול הישגי תלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיפיה. אולם על אף הצמצום בפערים, הללו עדיין ניכרים. כמו כן, במדע וטכנולוגיה לא חל שינוי של ממש בפערים הללו, ואילו במתמטיקה הם אפילו התרחבו מעט ביחס לפערים בתשס"ח.

כמו כן, בדוח מוצגות עמדותיהם של התלמידים יוצאי אתיפיה במבחן המיצ"ב לשנת תשע"ח, וזאת בהשוואה לעמדות כלל התלמידים בבתי-ספר דוברי עברית ולעמדות תלמידים בבתי-ספר דוברי עברית מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיפיה. ממצאי הדוח מצביעים על כך שבכיתות ח' תחושת המסוגלות של תלמידים יוצאי אתיפיה בכל מקצועות ההיבחנות נמוכה מזו של עמיתיהם בקבוצות ההשוואה. כמו כן, ניכר הבדל בין מקצועות הלימוד ודרגות הכיתה. כך למשל, יותר תלמידים יוצאי אתיפיה בכיתות ה' מדווחים על הנאה מלימודי העברית ביחס לעמיתיהם בקבוצות ההשוואה, ואילו בכיתות ח' פחות תלמידים יוצאי אתיפיה מדווחים על הנאה מלימודי העברית (כמו גם מלימודי יתר המקצועות) ביחס לעמיתיהם דוברי העברית (גם אלו מרקע חברתי-כלכלי נמוך וגם בכלל). המוטיבציה של תלמידים יוצאי אתיפיה בכיתות ח' ללמוד מדע וטכנולוגיה נמוכה יותר מעמיתיהם – דבר המתבטא בשיעורים נמוכים יותר של תלמידים המדווחים על הנאה מלימודי המקצוע (במידה פחותה גם אנגלית ומתמטיקה) ועל כאלו המייחסים חשיבות ללימודי המקצוע (רק מדע וטכנולוגיה).

שכבת כיתה ה'

בשפת-אם עברית ניכר שיפור בהישגי תלמידים יוצאי אתיפיה לאורך שנות המחקר (עלייה של כ-105 נקודות בין תשס"ח לתשע"ח), וצמצום ניכר (של 60 נקודות) בפערים בהשוואה להישגי כלל התלמידים דוברי העברית. עם זאת, הפער עדין משמעותי, ובשנת תשע"ח עומד על כ-40 נקודות.

תמונה דומה מאוד מתקבלת גם בבחינת השינוי בפערים בין הישגי תלמידים יוצאי אתיפיה להישגי תלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיפיה, קרי צמצום גדול של הפער (צמצום של כ-60 נקודות) עד כדי כך שהפער נסגר ברובו, ובתשע"ח עומד על 8 נקודות בלבד לטובת תלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיפיה. פער ההישגים בין תלמידים יוצאי אתיפיה לעמיתיהם במערכת החינוך, מוסבר בעיקרו על ידי פערים ברקע החברתי-כלכלי.

בבחינת פילוחים בקרב תלמידים יוצאי אתיפיה, הרי שהישגי בנות גבוהים מהישגי בנים בעברית. כמו כן, השיפור בהישגי בנים בעברית ניכר יותר מן השיפור בהישגי בנות. כפועל יוצא, פערי ההישגים המגדריים (לטובת הבנות) הצטמצמו בכמחצית לאורך השנים (בעיקר בתש"ע-תשע"א, ומאז יחסית יציבים) ועומדים בתשע"ז-תשע"ח על כ-30 נקודות.

השיפור בהישגי יוצאי אתיפיה נרשם הן בבתי ספר בפיקוח ממלכתי והן באלו שבפיקוח ממ"ד, אך בקרב האחרונים השיפור גדול יותר. בשנים תשע"ז-תשע"ח נסגר לגמרי פער 20 הנקודות לטובת תלמידים יוצאי

אתיפיה בבתי-ספר בפיקוח הממ"ד (לעומת חבריהם בפיקוח הממלכתי) שנרשם לראשונה בשנים תשע"ה-תשע"ו.

בבחינת הישגים לפי מוצא וסטטוס עלייה, השיפור בהישגי עולים מאתיפיה עד לשנים תשע"ב-תשע"ג היה ניכר מזה שבהישגי בני עולים, דבר שתרם לצמצום הפער ביניהם, אולם מתשע"ד-תשע"ה ניכרת מגמת התרחבות של הפער בין הישגי העולים להישגי בני העולים, פער שמגיע בתשע"ז-תשע"ח לכ-40 נקודות. בעקבות השיפור המתמשך בהישגי בני עולים מאתיפיה הרי שלראשונה בתשע"ז-תשע"ח הישגיהם דומים להישגי תלמידים דוברי עברית מרקע נמוך שאינם יוצאי אתיפיה.

שכבת כיתה ח'

השיפור בהישגי תלמידים יוצאי אתיפיה לאורך שנות המחקר ניכר בעיקר **בעברית ובמדע וטכנולוגיה** (עלייה של 105 נקודות ושל 70 נקודות, בהתאמה, בין תשס"ח לתשע"ח), אולם בעוד שבעברית נרשם לאורך השנים צמצום בפערי ההישגים בהשוואה לכלל התלמידים דוברי העברית (צמצום של 41 נקודות) הרי שבמדע וטכנולוגיה הפער מהישגי כלל התלמידים דוברי העברית נותר דומה לזה בתשס"ח. **באנגלית** השיפור בהישגי תלמידים יוצאי אתיפיה היה אמנם מתון יותר (עלייה של 44 נקודות בין תשס"ח לתשע"ח), אך עדין גדול מהשיפור בקרב כלל התלמידים דוברי העברית, דבר שהביא לצמצום בפער ההישגים (ב-30 נקודות). **במתמטיקה**, לעומת זאת, נרשם השיפור המתון ביותר בהישגי תלמידים יוצאי אתיפיה (עלייה של 32 נקודות בין תשס"ח לתשע"ח), אף פחות מן השיפור בקרב כלל התלמידים דוברי העברית, דבר שהתבטא בהתרחבות קלה בפער ההישגים ביניהם לאורך השנים (ב-10 נקודות). בשנת תשע"ח, הפערים יחסית דומים בגודלם בעברית ובאנגלית (כ-65 נקודות), ורחבים יותר במדע וטכנולוגיה ובמתמטיקה (כ-90 נקודות).

תמונה דומה בעיקרה מתקבלת גם בבחינת השינוי בפערים לאורך השנים בין הישגי **תלמידים דוברי עברית מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיפיה** להישגי תלמידים יוצאי אתיפיה, קרי צמצום פער **בעברית ובאנגלית** (צמצום של כ-25 נקודות וכ-10 נקודות, בהתאמה) לעומת התרחבות הפער **במתמטיקה** (התרחבות של כ-10 נקודות), כאשר **במדע וטכנולוגיה** לא חל שינוי בגודל הפער. על אף מגמות אלו הכוללות גם צמצום בפערים, הרי שעדין קיימים פערים גדולים (כ-30 נקודות בעברית) עד גדולים מאוד (כ-40-45 נקודות באנגלית ובמתמטיקה וכ-50 נקודות במדע וטכנולוגיה) לטובת תלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיפיה. בשכבת כיתה ח', פער ההישגים בין תלמידים יוצאי אתיפיה לעמיתיהם במערכת החינוך מוסבר רק בחלקו על ידי פערים ברקע החברתי-כלכלי.

בבחינת פילוחים בקרב תלמידים יוצאי אתיפיה, הרי שהישגי בנות גבוהים מהישגי בנים. כמו כן, בכל המקצועות נרשם שיפור הן בהישגי בנים והן בהישגי בנות, כאשר השיפור בהישגי בנים ניכר מעט יותר מן השיפור בהישגי בנות. פערי ההישגים המגדריים (לטובת בנות) הצטמצמו בכל המקצועות בכ-10 נקודות, והם עומדים בתשע"ז-תשע"ח על כ-10-15 נקודות במרבית המקצועות (פרט לפער של כ-30 נקודות בעברית).

השיפור בהישגי התלמידים יוצאי אתיפיה נרשם הן בבתי-ספר בפיקוח ממלכתי והן באלו בפיקוח ממ"ד. במדע וטכנולוגיה נרשם שיפור גדול יותר בקרב תלמידים יוצאי אתיפיה בפיקוח הממ"ד, כך שהפער הצטמצם בכ-20 נקודות וכמעט נסגר בתשע"ז-תשע"ח. ביתר המקצועות נרשם שיפור דומה יחסית בשני סוגי הפיקוח. בשנים תשע"ה-תשע"ו הישגי תלמידים יוצאי אתיפיה בבתי-ספר בפיקוח ממ"ד השתוו (באנגלית, לראשונה) ואף עלו (ביתר המקצועות) על הישגי חבריהם בבתי-ספר בפיקוח ממלכתי, ואילו בשנים תשע"ז-תשע"ח המגמה

התהפכה שוב ונרשמו פערים קלים עד מתונים לטובת תלמידים יוצאי אתיופיה בפקיח הממלכתי, פרט לדמיון בהישגים במתמטיקה.

בבחינת הישגים לפי מוצא וסטטוס עלייה, נרשם שיפור הן בהישגי תלמידים בני עולים והן בהישגי תלמידים עולים מאתיופיה, כאשר השיפור בקרב האחרונים ניכר מעט יותר בכל המקצועות פרט למתמטיקה, דבר שתורם לצמצום הפערים ביניהם (בכ-10-15 נקודות, לעומת התרחבות הפער במתמטיקה בכ-10 נקודות). להבדיל מכיתות ה', על אף השיפור המתמשך בהישגי בני עולים מאתיופיה, הרי שבתשע"ז-תשע"ח הישגיהם עדין נמוכים משמעותית (בכ-30 עד כ-45 נקודות) מהישגי תלמידים דוברי עברית מרקע נמוך שאינם יוצאי אתיופיה.

בראיה כוללת

לסיכום, תמונת המצב בשנת הלימודים תשע"ח מעידה לרוב על המשך השיפור בהישגי תלמידים יוצאי אתיופיה, בהשוואה להישגים בשנת תשע"ז (פרט לירידה קלה במדע וטכנולוגיה לכיתות ח'), ולצד זאת צמצום נוסף בפערי ההישגים (פרט ליציבות בגודל הפער במדע וטכנולוגיה לכיתות ח'). במבט לאורך עשור, בולט לטובה השיפור בהישגי תלמידים יוצאי אתיופיה והצמצום שחל בפערי ההישגים – הן לעומת כלל התלמידים בבתי-ספר דוברי עברית והן לעומת אלו מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיופיה – בעיקר בשפת-אם עברית בכיתה ה' ובכיתה ח', במידה פחותה גם באנגלית בכיתה ח'. לעומת זאת, הפערים במדע וטכנולוגיה בכיתה ח' נותרו יציבים יחסית, ואילו אלו במתמטיקה בכיתה ח' דווקא התרחבו (על אף שניכרת מגמה של צמצום בשנתיים האחרונות). יש לתת את הדעת ולקיים בירור מעמיק על הגורמים בבסיס הממצאים הנוגעים למקצועות בהם הפערים לא הצטמצמו ואף התרחבו לאורך השנים.

ממצא מטריד נוסף נוגע לכך שבעברית הפערים בשכבת כיתה ח' גדולים מן הפערים בשכבת כיתה ה', אף על פי שלאורך השנים הפערים בהישגים בין כלל התלמידים דוברי העברית לתלמידים יוצאי אתיופיה בכל שכבת כיתה בנפרד הצטמצמו. הפערים בכיתה ח' גדולים יותר מאלו בכיתה ה', גם בהשוואה להישגי תלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיופיה. בשנת תשע"ח ניתן היה לבחון פערים אלו רק במקצוע עברית, אך ממצאי העבר מלמדים על תקפות התופעה גם בעבור מתמטיקה ואנגלית. זאת ועוד, פילוח הממצאים לפי סטטוס עלייה מראה כי ככלל הישגי בני העולים גבוהים יותר מהישגי העולים, אך קרובים יותר להישגי העולים מאשר להישגי כלל התלמידים דוברי העברית. ובכיתות ח' אף נמוכים יותר מהישגי תלמידים דוברי העברית מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיופיה. מומלץ לבחון ממצאים אלו בראייה רחבה יותר, תוך התמקדות בפערים בתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בין תלמידים עולים ובני עולים, בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל ותלמידים דור שני לפחות בישראל (שהם ושני הוריהם נולדו בישראל), בהתאמה. נמצא שבקרב תלמידים יוצאי אתיופיה, עם המעבר לחטיבות הביניים תפיסות התלמידים נעשות בעיקרן שליליות יותר והפערים בתפיסות מתרחבים הן בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל והן בהשוואה לתלמידים דור שני בישראל.²⁵

מן הראוי למפות ולבחון את הפעולות והתכניות הנעשות בחינוך היסודי ובחטיבות הביניים, ובפרט במקצועות שנבחנו, אם באופן ממוקד בקרב תלמידים יוצאי אתיופיה ואם באופן מורחב בקרב אוכלוסיות מוחלשות מרקע

²⁵ כהן-קדושאי, א. מחלוף, י. (2016) על תפיסת האקלים והסביבה הפדגוגית של תלמידים עולים ובני עולים מארצות מוצא שונות, בראי שאלוני המיצ"ב תשע"ג, ראה בכתובת:
http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Rama/HaarachatProjectim/Aklm_Olim.htm

חברתי-כלכלי נמוך (או בבתי-ספר המשרתים אוכלוסיות אלו), אל מול השפעותיהן על הישגי התלמידים (ותפיסותיהם את מערכת החינוך), וזאת כדי להוביל לצמצום נוסף בפערי ההישגים. חשוב לבדוק באופן מעמיק את ההלימה בין מיקוד התכניות בתחומי הדעת השונים ואת יישומן הלכה למשעה ודרכי ההוראה שלהן אל מול הקשיים של תלמידים יוצאי אתיופיה ופערי ההישגים שלהם לעומת כלל תלמידי ישראל, כפי שגם עולה מדוח זה. חשוב להציע תכנית ממוקדת להתמודדות עם הפערים שהתגלו בבית-הספר היסודי (כיתות ה'), ולמיגור התרחבות הפערים עם המעבר לחטיבת הביניים (כיתות ח'), תוך מענה לצרכי התלמידים יוצאי אתיופיה בכל תחום דעת ושלב גיל. הממצאים מדגישים את חשיבות הפעילות להגברת תחושת המסוגלות של התלמידים יוצאי אתיופיה, בכל המקצועות ובשתי שכבות הכיתה, לצד הפעולות לקידום הישגים. זאת ועוד, יש לבחון את השורשים להבדלים בעמדות תלמידים כלפי לימודי המקצועות השונים – המוטיבציה (פנימית בעיקר, אך גם חיצונית) הנמוכה יותר ללימודי מדע וטכנולוגיה (בכיתות ח'), ותחושת המסוגלות הנמוכה יותר בכל המקצועות בכיתות ח'. חשוב להקצות משאבים מתאימים כדי להפעיל באופן רציף מערכת שתעקוב אחר יישום התכנית, תבחן את השפעותיה ותתמקד באופן מושכל באותם כלים וחלקים בתכנית המחוללים תמורות רצויות בשטח, אשר יתבטאו בשינויים בהישגי התלמידים העולים ובני העולים מאתיופיה ובעמדותיהם כלפי לימודי המקצועות השונים. כמו כן, מן הראוי לפעול בקרב מורים מקצועיים, צוותים חינוכיים ואף בקרב הורי תלמידים יוצאי אתיופיה, כדי לתת בידיהם כלים, להנחותם ולתמוך בהם, כך שיוכלו לספק מענה הולם לקשיים ולפערים הלימודיים והאחרים (תחושת מסוגלות, מוטיבציה, ועוד) של התלמידים יוצאי אתיופיה.

נספח מספר 1 – נתוני שכיחות ואחוז אוכלוסיות התלמידים בשנת תשע"ח

לוח 1.1: שכיחות (בערכים מוחלטים ויחסיים של) אוכלוסיות התלמידים בכיתות א'-י"ד בשנת תשע"ח – לפי מוצא, סטטוס עלייה וסוג פיקוח

תלמידים שאינם יוצאי אתיופיה בבתי-ספר דוברי העברית		יוצאי אתיופיה						כיתות א'-י"ד
		סה"כ יוצאי אתיופיה		בני עולים יוצאי אתיופיה		עולים יוצאי אתיופיה		פיקוח
שכיחות	שיעור יחסי	שכיחות	שיעור יחסי	שכיחות	שיעור יחסי	שכיחות	שיעור יחסי	
742,392	58%	18,088	53%	14,813	58%	3,275	37%	ממלכתי
227,091	18%	14,660	43%	9,280	36%	5,380	61%	ממ"ד
319,469	25%	1,612	5%	1,428	6%	184	2%	חרדי
1,288,952	100%	34,360	100%	25,521	100%	8,839	100%	סך הכל

לוח 1.2: שכיחות (בערכים מוחלטים ויחסיים של) אוכלוסיות התלמידים בכיתות א'-ו' ובכיתות ז'-י"ד בשנת תשע"ח – לפי מוצא, סטטוס עלייה, סוג פיקוח ושלב גיל

תלמידים שאינם יוצאי אתיופיה בבתי-ספר דוברי העברית		יוצאי אתיופיה						כיתות א'-ו'
		סה"כ יוצאי אתיופיה		בני עולים יוצאי אתיופיה		עולים יוצאי אתיופיה		פיקוח
שכיחות	שיעור יחסי	שכיחות	שיעור יחסי	שכיחות	שיעור יחסי	שכיחות	שיעור יחסי	
383,579	55%	7,747	48%	6,902	50%	845	34%	ממלכתי
129,039	19%	7,221	45%	5,679	42%	1,542	62%	ממ"ד
181,640	26%	1,194	7%	1,095	8%	99	4%	חרדי
694,258	100%	16,162	100%	13,676	100%	2,486	100%	סך הכל

תלמידים שאינם יוצאי אתיופיה בבתי-ספר דוברי העברית		יוצאי אתיופיה						כיתות ז'-י"ד
		סה"כ יוצאי אתיופיה		בני עולים יוצאי אתיופיה		עולים יוצאי אתיופיה		פיקוח
שכיחות	שיעור יחסי	שכיחות	שיעור יחסי	שכיחות	שיעור יחסי	שכיחות	שיעור יחסי	
358,813	60%	10,341	57%	7,911	67%	2,430	38%	ממלכתי
98,052	16%	7,439	41%	3,601	30%	3,838	60%	ממ"ד
137,829	23%	418	2%	333	3%	85	1%	חרדי
594,694	100%	18,198	100%	11,845	100%	6,353	100%	סך הכל

נספח מספר 2 – תוצאות מבחני המיצ"ב לתלמידי כיתות ה' – השוואה רב-שנתית

לוח נ1.2: תוצאות מבחני המיצ"ב לתלמידי כיתה ה' בעברית – השוואה רב-שנתית

ממוצעי ההישגים הלימודיים			מספר נבחנים			
עברית			עברית			כיתה ה'
כלל יוצאי אתיופיה	דוברי עברית מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיופיה	כלל דוברי העברית	כלל יוצאי אתיופיה	דוברי עברית מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיופיה	כלל דוברי העברית	
405	472	500	434	2,198	13,904	תשס"ח
429	477	513	579	1,800	13,653	תשס"ט
462	481	521	422	1,449	14,138	תש"ע
462	495	528	525	1,125	15,406	תשע"א
492	507	539	446	1,644	13,265	תשע"ב
477	502	532	456	1,315	13,445	תשע"ג
486	505	537	558	1,888	19,008	תשע"ה
491	507	537	499	1,935	20,303	תשע"ו
500	515	542	588	2,143	21,064	תשע"ז
508	516	545	458	2,143	20,216	תשע"ח

נספח מספר 3 – תוצאות מבחני המיצ"ב לתלמידי כיתה ח' – השוואה רב-שנתית

לוח 3.1: תוצאות מבחני המיצ"ב לתלמידי כיתה ח' באנגלית, בעברית, במתמטיקה ובמדע וטכנולוגיה – השוואה רב-שנתית

ממוצעי ההישגים הלימודיים												מספר נבחנים			
מדע וטכנולוגיה			אנגלית			מתמטיקה			עברית			עברית			כיתה ח'
כלל יוצאי אתיופיה	דוברי עברית מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיופיה	כלל דוברי העברית	כלל יוצאי אתיופיה	דוברי עברית מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיופיה	כלל דוברי העברית	כלל יוצאי אתיופיה	דוברי עברית מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיופיה	כלל דוברי העברית	כלל יוצאי אתיופיה	דוברי עברית מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיופיה	כלל דוברי העברית	כלל יוצאי אתיופיה	דוברי עברית מרקע חברתי-כלכלי נמוך שאינם יוצאי אתיופיה		
427	479	513	422	473	519	432	466	512	396	452	500	371	1,845	13,933	תשס"ח
443	473	525	437	476	531	431	469	520	449	486	535	440	1,408	13,376	תשס"ט
450	495	534	450	497	530	426	470	523	431	489	538	520	1,243	13,445	תש"ע
458	509	547	452	499	537	438	467	532	462	500	551	577	884	14,528	תשע"א
460	508	549	441	494	530	433	471	514	456	502	539	459	1,692	14,520	תשע"ב
491	524	573	457	499	537	420	476	533	447	490	537	480	1,207	13,499	תשע"ג
474	512	567	460	494	531	449	490	548	458	492	540	620	1,384	18,070	תשע"ה
503	534	573	458	510	537	447	504	549	491	518	558	517	1,359	18,301	תשע"ו
504	552	592	463	505	533	448	499	545	487	522	557	847	1,679	21,218	תשע"ז
497	549	585	466	506	533	464	508	554	501	532	564	601	1,581	19,349	תשע"ח